МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра міжнародної економіки та світового господарства

«До захисту»
Завідувачка кафедри
к. е. н., доц. Шуба Т. П.
_____

РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ В СИСТЕМІ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконала:
студентка 4-го курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
денної форми навчання
гр. ЕМ-41 Анастасія КЛЬОМІНА

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Марина ШУБА

Харків – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження системи світогосподарських зв'язків…… 7

1.1. Сутність та структура світогосподарських зв'язків …… 7

1.2. Теоретичні підходи до визначення місця національної економіки у системі світогосподарських зв'язків……. 15

1.3. Форми участі національних економік у світогосподарських зв'язках…….. 22

Висновки до розділу 1……...…….. 30

РОЗДІЛ 2. Сучасний стан та особливості участі Республіки Індія у системі світогосподарських зв'язків ……..... 32

2.1. Економічні передумови участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках……...……... 32

2.2. Зовнішньоекономічна діяльність Республіки Індія …….. 43

2.3. Перспективи участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках…… 57

Висновки до розділу 2…….…..….. 64

ВИСНОВКИ……. 65

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..... 69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації світової економіки участь національних економік у системі світогосподарських зв'язків набуває дедалі більшого значення для забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення. Трансформація архітектури глобальної економіки, зміна міжнародних ланцюгів доданої вартості, технологічна революція та геополітичні зміни створюють нові можливості та виклики для країн, що розвиваються.

Республіка Індія є однією з найдинамічніших економік світу, яка демонструє стійке економічне зростання та посилює свої позиції в системі міжнародних економічних відносин. Вона є найбільш населеною країною світу, володіючи унікальним демографічним потенціалом та масштабним внутрішнім ринком.

Індія є глобальним лідером у секторі інформаційних технологій та контролює понад половину світового ринку аутсорсингу IT-послуг. Країна активно залучає прямі іноземні інвестиції, розвиває високотехнологічні галузі, реалізує амбітні стратегії економічної модернізації. Водночас Індія стикається з суттєвими викликами: інфраструктурними обмеженнями, структурним торговельним дефіцитом, обмеженою інтеграцією в глобальні ланцюги вартості тощо.

Дослідження особливостей участі Індії у світогосподарських зв'язках є актуальним з кількох причин. По-перше, Індія позиціонується як альтернативний глобальний виробничий центр в умовах диверсифікації міжнародних ланцюгів постачання, що робить аналіз її конкурентних переваг та обмежень важливим для розуміння майбутньої конфігурації світової економіки. По-друге, досвід Індії у поєднанні економічної лібералізації з захистом національних інтересів, розвитку сектору послуг на тлі індустріалізації становить інтерес для інших країн, що розвиваються, включаючи Україну. По-третє, зростаюча економічна вага Індії впливає на

глобальні економічні процеси, міжнародну торгівлю, рух капіталу, що вимагає наукового осмислення.

Ступінь наукової вивченості проблеми. Теоретичним засадам дослідження системи світогосподарських зв'язків присвятили свої роботи велика кількість науковців, серед яких варто відзначити А. П. Голікова, О. А. Довгаль, О. І. Ковтун, П. О. Куцик, Г. І. Башнянин, Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінову, Н. В. Притула, С. І. Архієреєва, М. П. Ауербаха, А. І. Крисоватого, Р. Є. Зварича, Л. І. Григорову-Беренду, М. В. Шубу, В. Г. Герасимчук, С. В. Войтко, Б. С. Серебреннікова, Т. В. Сакалош та інших.

Сучасний стан та особливості участі Республіки Індія у системі світогосподарських зв'язків досліджували такі вчені та фахівці: М. Ахлувалія, Дж. Джером, К. Кумар, А. Георгій, Д. Мішра, М. Кедіа, А. Редді, К. Рамнат, С. Вангурі, І. Чавла, Н. Кумар.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є визначення сучасного стану, особливостей та перспектив участі Республіки Індія у системі світогосподарських зв'язків.

На підставі мети були сформульовані та вирішені наступні завдання дослідження:

- розглянути сутність та структуру світогосподарських зв'язків;
- дослідити теоретичні підходи до визначення місця національної економіки у системі світогосподарських зв'язків;
- охарактеризувати форми участі національних економік у світогосподарських зв'язках;
- встановити економічні передумови участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках;
- проаналізувати зовнішньоекономічну діяльність Республіки Індія;
- визначити перспективи участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом є система світогосподарських зв'язків. Предметом дослідження є сучасний стан,

особливості та перспективи участі Республіки Індія у системі світогосподарських зв'язків.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань дослідження використовувалися наступні методи:

– аналіз та синтез застосовувалися для вивчення наукової літератури з проблематики світогосподарських зв'язків, систематизації теоретичних підходів до визначення місця країни у міжнародній економічній системі, узагальнення форм участі національних економік у світогосподарських зв'язках;

– порівняльний аналіз використовувався для зіставлення різних теоретичних концепцій міжнародної торгівлі, спеціалізації та конкурентних переваг, а також для порівняння показників Індії з іншими країнами;

– системний підхід застосовувався для дослідження світогосподарських зв'язків як складної багаторівневої системи взаємопов'язаних елементів та для комплексного аналізу участі Індії в цій системі;

– економіко-математичні методи – при визначенні перспектив участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках;

– графічний метод використовувався для візуалізації динаміки економічних показників, структури експорту та імпорту тощо;

– метод узагальнення застосовувався для формулювання висновків щодо особливостей та перспектив участі Індії у світогосподарських зв'язках на основі проведеного аналізу.

Структура роботи. Кваліфікаційної робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 89 найменувань. Загальний обсяг дослідження складає 78 сторінок, що включають 6 таблиць та 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

1.1. Сутність та структура світогосподарських зв'язків

Сьогодні жодна країна не може існувати у повній ізоляції від решти світу. Навіть держави з великою територією та значними природними ресурсами не в змозі забезпечити себе всім комплексом необхідних засобів виробництва, а своє населення – повним спектром різноманітних товарів та послуг і об'єктивно потребують економічної взаємодії з іншими державами для забезпечення власного розвитку. Саме тому національні господарства тісно пов'язані між собою, утворюючи складну систему світогосподарських зв'язків, які є основою функціонування сучасної світової економіки.

Для того, щоб зрозуміти, що являють собою світогосподарські зв'язки, спочатку варто визначитися з базовою термінологією. Науковий дискурс характеризується використанням різноманітних термінів, серед яких найпоширенішими є «міжнародна економіка», «світова економіка» та «світове господарство». Відсутність термінологічної єдності призводить до різночитань у тлумаченні цих категорій. Окремі дослідники ототожнюють світову економіку виключно з міжнародними економічними відносинами, розглядаючи її як систему зв'язків між національними господарствами. Проте такий підхід має суттєвий недолік, оскільки не враховує виробничу складову, яка значною мірою визначає характер міжнародної економічної взаємодії. Тому, на думку більшості науковців, доцільно розмежовувати ці поняття: міжнародну економіку розглядати як систему міжнародних економічних відносин, тоді як світову економіку трактувати як світове (глобальне) господарство в його цілісності [1].

За визначенням колективу авторів підручника «Світова економіка» [1] світове господарство є світовою економічною системою, що є сукупністю

національних господарств країн світу, що перебувають у стані перманентної взаємодії, взаємозв'язку та взаємозалежності. Ці господарства інтегровані через систему міжнародного поділу праці та функціонують в рамках економічних, соціальних і політичних відносин, підпорядкованих об'єктивним ринковим закономірностям.

Історично термін «світова економіка» вперше з'явився в науковому обігу завдяки німецькому вченому Б. Гармсу у 1912 році. Дослідник концептуалізував світове господарство як комплекс взаємовідносин між окремими господарствами, що формуються завдяки розвитку транспортної інфраструктури та міждержавному регулюванню через систему міжнародних угод. Хоча це визначення є обмеженим у контексті сучасних підходів, воно заклало основи для подальшого теоретичного осмислення глобальної економічної системи [2].

Сучасна економічна наука пропонує багатоаспектні інтерпретації світового господарства. Так, дане поняття трактується як взаємопов'язана економічна діяльність між країнами, включаючи потік товарів, послуг і капіталу, а також переміщення людей [3].

Група дослідників на чолі з М. С. Бріль, О. М. Кліменко та І. Ф. Лісною акцентує увагу на взаємодії національних економік на базі міжнародного розподілу праці, підкреслюючи роль економічних, фінансових, виробничих і науково-технічних каналів зв'язку [4].

Я. А. Максименко наголошує, що сукупність національних господарств знаходиться у постійній динаміці, при цьому перебуваючи під впливом об'єктивних законів ринкової економіки, у результаті чого формується цілісна, однак суперечлива світова економічна система [5].

О. І. Ковтун разом із П. О. Куциком та Г. І. Башняниним розглядають світове господарство через призму системності, виділяючи міжнародний поділ праці та багатоканальні міжнародні зв'язки як інтегруючі елементи [2].

М. П. Ауербах [6] визначає світове господарство як інтегровану міжнародну економічну систему, що характеризується необмеженим переміщенням товарів, послуг та робочої сили через кордони.

Особливо цінним є системний підхід С. І. Юрія, який характеризує світове господарство як складний, ієрархічно організований механізм, що знаходиться в стані постійної трансформації та еволюції. Дослідник підкреслює, що системна цілісність світового господарства досягається через поглиблення міжнародного поділу праці, його кооперацію та зростання рівня усуспільнення виробництва [7].

Синтезуючи існуючі теоретичні підходи, Н.О. Кушнір та О.І. Заяць визначають світове господарство як інтегровану сукупність національних господарств, з'єднаних міждержавними економічними відносинами та керованих відповідним міжнародним механізмом регулювання та управління [8]. Варто зазначити, що розмежування світового господарства від суміжних категорій є принципово важливим. Світова економіка як поняття фокусується переважно на продуктивних силах та їхній національно-регіональній специфіці. Світовий ринок як категорія характеризується домінуванням торговельних відносин. Натомість світове господарство є більш широкою категорією, яка включає всі параметри світового ринку та доповнюється характеристиками міжнародної мобільності виробничих факторів. Якщо світовий ринок реалізується насамперед через міжнародну торгівлю, то світове господарство функціонує переважно через міжнародний рух факторів виробництва, а товарообіг відіграє допоміжну роль [8].

Як складна відкрита система світова економіка функціонує як підсистема глобальної соціально-економічної системи та володіє специфічними системними характеристиками. До них належать: цілісність, що забезпечує стабільну взаємодію всіх компонентів системи; множинність і багаторівневість структурних елементів; орієнтація на досягнення спільної мети – забезпечення суспільних потреб; структурованість, що проявляється через систему ключових пропорцій (галузевих, територіальних, виробничих);

ієрархічна організація взаємозв'язків та взаємозалежностей; динамічна рівновага, що кількісно виражається через економічну ефективність; асиметричність та нерівномірність еволюції як цілісної системи, так і окремих її компонентів, включаючи диспропорції в забезпеченості виробничими факторами [1].

Структурну основу світової економічної системи формують класичні фактори виробництва – земля, праця та капітал. У системно-структурному вимірі вони конкретизуються через такі елементи: територіальні ресурси, природно-ресурсний потенціал, трудові ресурси, капітал, інфраструктурні об'єкти та технологічні активи [1]. Функціонування світової економіки як динамічної системи забезпечується взаємодією численних макроекономічних елементів. Складна структуризація системи охоплює класифікацію суб'єктів світової економіки, типологію структурних елементів та ієрархію структурних рівнів, які інтегровані через міжнародні економічні відносини, глобальний ресурсний потенціал та регулятивні механізми світогосподарських зв'язків [1].

Першочерговими суб'єктами глобальної економічної системи виступають держави, кожна з яких представлена власним національним господарством. Національна економіка визначається як багатогалузева господарська система держави, орієнтована на максимальне забезпечення суспільних потреб. Сучасні національні економіки демонструють значну диференціацію за географічним розташуванням, кількісними параметрами (площа території, чисельність населення, обсяг ресурсного потенціалу) та фундаментальними якісними характеристиками. Механізм функціонування світової економіки являє собою комплекс економічних інструментів, організаційних практик та інституційних утворень, що забезпечують реалізацію світогосподарських зв'язків [1].

Реалізація структурних елементів світової економіки здійснюється через систему міжнародних економічних відносин, базовану на світовому ресурсному потенціалі, що втілюється за допомогою регулятивного

механізму світогосподарських зв’язків. Ця система функціонує одночасно на чотирьох рівнях: мікрорівні (рівень підприємств), міждержавному рівні, регіональному рівні та глобальному рівні [1]. Структурними компонентами світового господарства є національні економіки, міжнародні організації, транснаціональні корпорації та міжнародні економічні відносини [8].

Становлення сучасного вигляду світогосподарських зв’язків є наслідком багатовікової еволюції міжнародних економічних відносин. Генезис світового господарства та світового ринку сягає давніх часів, коли інституційні структури держав та суспільний поділ праці ще не сформувалися. Археологічні свідчення підтверджують існування обміну матеріальними благами на значні відстані вже в доісторичну епоху. Еволюція світового господарства, органічно пов’язана з розвитком економічних методів господарювання, експансією ринкових механізмів та формуванням національної державності, характеризується декількома послідовними етапами [9].

Початковою формою міжнародної економічної кооперації стала міжнародна торгівля, хронологічні рамки якої співпадають з періодом формування ранніх державних утворень. Проте на цьому етапі були відсутні необхідні технологічні та економічні передумови для трансформації міжнародної торгівлі в систематичне, масштабне явище. Торговельні контакти носили епізодичний характер. Ранні державні утворення (рабовласницькі та феодальні) функціонували як автономні, самодостатні господарські одиниці [9].

Технологічний прогрес, особливо в галузі морського судноплавства, створив підґрунтя для Великих географічних відкриттів XV–XVII століть, які революціонізували можливості міжнародної торгівлі. Підвищення життєвих стандартів населення та формування платоспроможного попиту стимулювало інтенсифікацію міжнародної комерційної активності. Цей період характеризується появою перших великих торговельних компаній. Розширюється сфера застосування міжнародного кредиту, який залишається

тісно пов’язаним з торговельними операціями. Активізується міжнародна трудова міграція, представлена як добровільною еміграцією європейців до Америки, так і примусовим переміщенням африканських рабів [9].

Черговий якісний стрибок у розвитку світогосподарських зв’язків асоціюється з промисловою революцією кінця XVIII – початку XIX століття. У цей період завершується вибудова глобальної колоніальної системи, що являла собою механізм домінування європейських держав над менш розвиненими територіями інших континентів. Процес остаточного територіального розподілу світу, завершений до останньої третини XIX століття, супроводжувався розширенням географічного охоплення, урізноманітненням форм та трансформацією товарної структури світогосподарських зв’язків. Водночас обмеження економічної автономії колоніальних територій та заборона їх господарських контактів з суб’єктами, що не належали до метрополій, створювали перешкоди для формування інтегрованого світового господарства [9].

Досягнення в розвитку машинного виробництва, транспортних систем та комунікаційних технологій забезпечили консолідацію до кінця XIX століття єдиного глобального ринку товарів і послуг як простору стійких товарно-грошових відносин між державами, заснованих на міжнародному поділі праці та мобільності інших факторів виробництва. Домінуючі торговельні потоки циркулювали в межах колоніальних імперій та між метрополіями. Водночас прогресує міжнародне кредитування та міжнародне інвестування. Національні економіки трансформуються в активних учасників міжнародного переміщення практично всього спектру економічних ресурсів. Оскільки ці трансформації з різною інтенсивністю охоплювали всі країни, можна констатувати формування глобальної сукупності національних господарств, тобто становлення господарської системи, яка охоплює увесь світ. Результати економічної діяльності, зберігаючи національну ідентифікацію, одночасно інтерпретуються як продукт господарської діяльності всієї цивілізації, тобто як світове господарство [9].

Виникнення двох протилежних економічних систем у 1920-х роках XX століття порушило світову економічну єдність. До середини минулого століття світове господарство фрагментувалося на дві частини: капіталістичну та соціалістичну, причому капіталістична система домінувала, контролюючи дев'ять десятих міжнародної торгівлі. Починаючи з 1960-х років до структури світового господарства інтегрувалися країни, що розвиваються. У середині 1970-х років серед них виокремилася група нових індустріальних країн: чотири азіатські «тигри» (Гонконг, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур) та три латиноамериканські держави (Мексика, Бразилія, Аргентина). Дезінтеграція соціалістичного табору та трансформації в країнах Східної Європи на початку 1980-х років, а також розпад Радянського Союзу на початку 1990-х років відновили цілісність світового господарства [9].

У результаті цих трансформацій світове господарство включало національні економіки індустріально розвинутих країн, країн, що розвиваються, та держав з перехідною економікою. Внаслідок активної взаємодії національних господарств сукупність національних економік трансформувалася у світову економіку. Держави дедалі частіше застосовують узгоджені норми взаємодії та створюють наднаціональні інститути, які інтегрують національні економіки в єдину систему світового господарства [9].

Вважається, що остання декада XX століття стала початком нового етапу еволюції світового господарства, що характеризується специфічними рисами: глобальною експансією ринкових відносин; формуванням інтернаціональних виробничих чинників; освоєнням людиною всього географічного простору; посиленням економічної інтеграції та взаємозалежності [9].

Сучасна архітектура світового господарства відзначається значною гетерогенністю. Центральне ядро формують найрозвиненіші та найвпливовіші держави, що генерують передові технології та функціонують на постіндустріальному рівні розвитку. До цього ядра входять

Північноамериканський регіон, держави-члени Європейського Союзу та країни Азіатсько-Тихоокеанського басейну, які здійснюють контроль над науково-технічним прогресом, міжнародними потоками капіталу та кон'юнктурою глобальних ринків. Країни центру досягли високого рівня інтеграції виробничих, комерційних та фінансових відносин. Вектор їх розвитку спрямований на перехід до постіндустріального інформаційного суспільства [8].

Зону напівпериферії формують держави з відносно високим рівнем розвитку, але обмеженим глобальним впливом, які самі не генерують технології, а запозичують їх та характеризуються індустріальним типом економіки. Ця категорія включає держави з перехідною економікою, індустріальні країни та окремі нові індустріальні країни (наприклад, Мексика, Бразилія, Аргентина, Саудівська Аравія), а також постсоціалістичні держави [8].

Економічно відсталі країни, яким притаманна політична нестабільність, авторитарні режими та переважно аграрна економіка, формують периферію світогосподарської системи. До цієї категорії належать найменш розвинені країни Азії, Африки та Латинської Америки. Економіка периферії базується на експлуатації природних ресурсів, окремі регіони стикаються з проблемою перенаселення, багато територій є зонами політичних конфліктів та протистоянь [8].

Характерними атрибутами сучасного світового господарства є економічна політика держав, орієнтована на стимулювання міждержавного руху товарів і факторів виробництва на двосторонній та багатосторонній основі; інтенсифікація міжнародного переміщення факторів виробництва; зростання міждержавних форм організації виробництва транснаціональних корпорацій; формування відкритих економік у багатьох державах та міждержавних інтеграційних угрупованнях [8].

Отже, світогосподарські зв'язки визначають складну багаторівневу систему відносин між національними економіками, що втілюються через

різноманітні форми міжнародної економічної взаємодії. Ці зв'язки є результатом тривалої історичної еволюції, що продовжує трансформуватися під впливом технологічних, економічних та політичних детермінант, забезпечуючи інтеграцію національних господарств у єдину глобальну економічну систему.

1.2. Теоретичні підходи до визначення місця національної економіки у системі світогосподарських зв'язків

Визначення позиції національної економіки як основного суб'єкта світової економіки у системі світогосподарських зв'язків є фундаментальним питанням економічної науки. Протягом кількох століть вона напрацювала різноманітні концептуальні підходи, які пояснюють механізми, закономірності та чинники участі країн у системі світогосподарських зв'язків. Еволюція теоретичних поглядів відображає трансформацію самої глобальної економіки та зміну домінуючих факторів міжнародної конкурентоспроможності.

Витоки сучасної теорії міжнародної торгівлі сягають доби меркантилізму (XVI-XVIII століття), коли домінувала концепція, що багатство нації визначається обсягом накопичених дорогоцінних металів. Меркантилісти обґрунтовували необхідність активного торговельного балансу, коли експорт перевищує імпорт, що забезпечує приплив золота та срібла в країну [10]. Хоча меркантилістські погляди мали суттєві обмеження та базувалися на хибному розумінні природи багатства, вони заклали основи для систематичного аналізу міжнародної торгівлі та ролі держави в регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків.

Революційний перелом у розумінні міжнародних економічних відносин пов'язаний з працями представників класичної політичної економії. Адам Сміт у своїй фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) сформулював теорію

абсолютних переваг, яка кардинально змінила погляди на міжнародну торгівлю. Згідно з цією концепцією, країна повинна спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вона може виробляти з меншими абсолютними витратами порівняно з іншими країнами, та обмінювати їх на товари, виробництво яких обходиться їй дорожче [11]. А. Сміт продемонстрував, що міжнародна торгівля є грою з позитивною сумою, де виграють всі учасники, а не грою з нульовою сумою, як вважали меркантилісти.

Теорія абсолютних переваг А. Сміта, попри новаторство, мала обмежену пояснювальну силу, оскільки не могла пояснити, чому країни торгують навіть тоді, коли одна з них не має абсолютних переваг у виробництві жодного товару. Цю прогалину заповнив Давид Рікардо, який у праці «Початок політичної економії та оподаткування» (1817 р.) розробив теорію порівняльних переваг. Д. Рікардо довів, що навіть якщо одна країна має абсолютні переваги у виробництві всіх товарів, міжнародна торгівля залишається вигідною для обох сторін, якщо вони спеціалізуються на виробництві товарів, де мають найбільші відносні переваги [12]. Ця теорія стала наріжним каменем класичної теорії міжнародної торгівлі і досі залишається базовою концепцією для розуміння міжнародної спеціалізації.

Теорія порівняльних переваг Д. Рікардо базувалася на трудовій теорії вартості та припускала, що єдиним фактором виробництва є праця, а також абстрагувалася від транспортних витрат, мобільності факторів виробництва та інших реальних умов. Це створювало необхідність подальшого розвитку теорії міжнародної торгівлі з урахуванням множинності факторів виробництва.

На початку XX століття шведські економісти Елі Хекшер та Бертіл Олін розробили неокласичну теорію міжнародної торгівлі, яка отримала назву теорії співвідношення факторів виробництва або моделі Хекшера-Оліна. Згідно з цією концепцією, країни експортують товари, для

виробництва яких інтенсивно використовуються фактори виробництва, якими вони відносно краще забезпечені, та імпортують товари, для виробництва яких потрібні фактори, яких у них бракує [13]. Модель Хекшера-Оліна пояснює міжнародну торгівлю різницею в наділеності країн факторами виробництва (землею, працею, капіталом) та різною факторною інтенсивністю виробництва товарів.

Ця теорія була доповнена теоремою Хекшера-Оліна-Самуельсона про вирівнювання цін на фактори виробництва, яка стверджує, що міжнародна торгівля призводить до вирівнювання відносних і абсолютних цін на фактори виробництва між країнами навіть за відсутності міжнародної мобільності цих факторів [13]. Теорема Столпера-Самуельсона, яка є логічним продовженням моделі Хекшера-Оліна, демонструє, як міжнародна торгівля впливає на розподіл доходів всередині країни: зростання ціни товару призводить до збільшення реальної винагороди фактора, який інтенсивно використовується при його виробництві [13].

Емпірична перевірка теорії Хекшера-Оліна виявила певні парадокси. Найвідомішим є парадокс Леонтьєва, який показав, що США, будучи капіталонасиченою країною, експортували трудомісткі товари, а імпортували капіталомісткі, що суперечило логіці моделі Хекшера-Оліна [14]. Це стимулювало розвиток альтернативних та доповнюючих теорій міжнародної торгівлі.

У 1960-х роках з’явилися неотехнологічні теорії міжнародної торгівлі, які акцентували увагу на ролі технологічних інновацій та різниці в технологічному рівні між країнами. Теорія технологічного розриву, запропонована М. Познером, пояснює міжнародну торгівлю існуванням технологічних відмінностей між країнами [15]. Країна, яка першою впроваджує інновацію, отримує тимчасову монополію на виробництво нового продукту та експортує його до інших країн. Поступово технологія поширюється, технологічний розрив скорочується, і торгівля цим товаром

згортається до моменту появи наступної інновації.

Розвитком неотехнологічного підходу стала теорія життєвого циклу продукту Реймонда Вернона, яка пояснює динаміку міжнародної торгівлі та руху капіталу через призму стадій життєвого циклу товару [16]. На стадії впровадження нового продукту виробництво зосереджується в інноваційній країні (зазвичай розвиненій), яка експортує його на зовнішні ринки. На стадії зрілості виробництво переміщується в інші розвинені країни, а потім, на стадії стандартизації, перебазовується в країни, що розвиваються, де нижчі витрати виробництва. Країна-новатор поступово з експортера перетворюється на імпортера цього товару.

Важливий внесок у розуміння міжнародної спеціалізації зробила теорія внутрішньогалузевої торгівлі, розроблена Полом Кругманом та іншими економістами в 1970-1980-х роках. Ця теорія пояснює, чому країни з подібним рівнем розвитку та факторною наділеністю активно торгують між собою подібними товарами однієї галузі [17]. Внутрішньогалузева торгівля базується на ефекті масштабу виробництва, диференціації продукції та перевагах споживачів до різноманітності. Країни спеціалізуються на виробництві окремих різновидів товарів у межах однієї галузі, досягаючи економії від масштабу, і одночасно експортують та імпортують товари цієї галузі.

Кардинально новий погляд на конкурентоспроможність національних економік запропонував Майкл Портер у своїй концепції конкурентних переваг. М. Портер розробив модель «національного ромба», яка визначає чотири групи детермінант конкурентних переваг країни: факторні умови (наявність та якість факторів виробництва); умови попиту (характеристики внутрішнього попиту на продукцію галузі); споріднені та підтримуючі галузі (наявність конкурентоспроможних галузей-постачальників та суміжних галузей); стратегія фірм, структура галузі та конкуренція (умови створення, організації та управління компаніями, характер внутрішньої конкуренції) [18]. Додатковими

факторами є роль уряду та випадкові події. М. Портер наголошував, що конкурентні переваги не є даністю, а створюються та постійно вдосконалюються через інновації та підвищення продуктивності.

На відміну від традиційних теорій, які фокусувалися на порівняльних перевагах, що базуються на природній наділеності факторами, теорія М. Портера акцентує увагу на створенні конкурентних переваг через інвестиції в спеціалізовані фактори виробництва (кваліфіковану робочу силу, дослідницьку інфраструктуру, технології) [18]. Ця концепція краще пояснює успіх країн, які не мають природних ресурсів, але досягли високого рівня конкурентоспроможності (Японія, Південна Корея, Сінгапур).

Важливим напрямком теоретичного осмислення місця країн у світогосподарських зв'язках є теорії економічної інтеграції. Класичну теорію митних союзів розробив Джейкоб Вайнер, який ввів поняття ефектів створення та відхилення торгівлі [19]. Створення торгівлі означає, що формування митного союзу призводить до заміщення дорогого внутрішнього виробництва дешевшим імпортом з країни-партнера. Відхилення торгівлі виникає, коли внаслідок преференційного режиму торгівля переорієнтовується з ефективнішого виробника з третьої країни на менш ефективного виробника з країни-партнера по союзу.

Подальший розвиток теорії економічної інтеграції пов'язаний з роботами Б. Баласса, який розробив класифікацію стадій економічної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна економічна інтеграція [20]. Кожна наступна стадія передбачає поглиблення інтеграції та розширення сфер спільного регулювання. Сучасна теорія регіоналізму пояснює формування регіональних торговельних блоків через комбінацію економічних переваг (розширення ринків, економія від масштабу, посилення конкурентоспроможності) та політичних мотивів (зміцнення переговорних позицій, забезпечення стабільності та безпеки).

Теорії прямих іноземних інвестицій та діяльності транснаціональних корпорацій доповнюють розуміння місця країн у світогосподарських зв'язках. Теорія міжнародного виробництва Джона Даннінга (парадигма OLI або еклектична парадигма) пояснює прямі іноземні інвестиції через комбінацію трьох типів переваг: переваг власності (Ownership) – специфічних активів фірми (технології, бренд, управлінські навички); переваг локалізації (Location) – привабливості певної країни для розміщення виробництва (доступ до ресурсів, ринків, інфраструктури); переваг інтерналізації (Internalization) – вигідності внутрішньофірмової організації операцій порівняно з ринковими трансакціями [21]. ТНК здійснюють прямі іноземні інвестиції, коли мають всі три типи переваг.

Інституціональні теорії вносять додаткове розуміння факторів, що визначають місце країни в системі світогосподарських зв'язків. Дуглас Норт та інші представники нового інституціоналізму наголошують на важливості інститутів (формальних правил та неформальних норм), які визначають трансакційні витрати та стимули економічних агентів [22]. Якість інститутів, а саме: захист прав власності, ефективність правової системи, рівень корупції, якість регулювання – суттєво впливає на конкурентоспроможність країни та її привабливість для іноземних інвесторів.

Сучасні теорії глобальних ланцюгів вартості та глобальних виробничих мереж акцентують увагу на фрагментації виробничих процесів та міжнародному розподілі окремих стадій створення вартості. Країни конкурують не стільки готовими продуктами, скільки за позиціонування в глобальних ланцюгах вартості [23]. Місце в ланцюзі вартості визначає додану вартість, яку отримує країна: позиції на початку (видобуток сировини) та в кінці (складання) ланцюга зазвичай характеризуються нижчою доданою вартістю, тоді як середні позиції (дизайн, високотехнологічне виробництво компонентів, маркетинг) – вищою.

Теорія економічної складності, розроблена Рікардо Хаусманом та

Сезаром Ідальго, пропонує новий погляд на економічний розвиток та міжнародну спеціалізацію [24]. Вони аргументують, що економічне зростання та конкурентоспроможність залежать від складності економіки, яка визначається різноманітністю та унікальністю продуктів, що виробляє країна. Країни з більш складною економікою мають більший потенціал для диверсифікації та переходу до виробництва більш складних і високотехнологічних товарів.

Новітні підходи до аналізу місця країн у світогосподарських зв'язках враховують також чинники сталого розвитку та глобальних викликів. Концепція «зеленої економіки» та циркулярної економіки впливає на конкурентні позиції країн через призму екологічної ефективності виробництва та ресурсозбереження [25]. Країни, які лідирують у впровадженні екологічних технологій та стандартів, отримують нові конкурентні переваги на глобальних ринках.

Цифрова трансформація економіки породжує нові теоретичні підходи до розуміння міжнародної конкурентоспроможності. Розвиток цифрових технологій, електронної комерції, цифрових платформ створює нові можливості та виклики для участі країн у світогосподарських зв'язках [26]. Цифрова інфраструктура, людський капітал у сфері ІКТ, регуляторне середовище для цифрової економіки стають новими детермінантами конкурентних позицій країн.

Узагальнюючи огляд теоретичних підходів, можна зробити висновок, що визначення місця національної економіки в системі світогосподарських зв'язків є багатофакторним процесом, який не може бути адекватно описаний однією теорією. Класичні теорії порівняльних та абсолютних переваг закладають фундаментальне розуміння вигід від міжнародної спеціалізації. Неокласична модель Хекшера-Оліна пояснює роль факторної наділеності. Неотехнологічні теорії акцентують динамічний характер конкурентних переваг через інновації. Теорія конкурентних переваг М. Портера інтегрує множину чинників

конкурентоспроможності в системну модель. Теорії економічної інтеграції та прямих іноземних інвестицій розширюють розуміння різноманітних форм участі в світогосподарських зв'язках. Інституціональні підходи наголошують на якості інститутів. Сучасні концепції глобальних ланцюгів вартості, економічної складності, цифрової та зеленої економіки відображають нові реалії глобалізованого світу.

Для комплексного аналізу позиції конкретної країни в системі світогосподарських зв'язків необхідно застосовувати інтегративний підхід, який синтезує елементи різних теорій з урахуванням специфічних умов та етапу розвитку цієї країни. Такий підхід дозволяє врахувати як традиційні фактори (наділеність ресурсами, географічне положення), так і сучасні детермінанти (технологічний рівень, інституційна якість, інноваційний потенціал, позиціонування в глобальних ланцюгах вартості), що визначають конкурентоспроможність національної економіки та її роль у глобальній економічній системі.

1.3. Форми участі національних економік у світогосподарських зв'язках

Національні економіки реалізують свою участь у системі світогосподарських зв'язків через різноманітні форми міжнародної економічної взаємодії. Ці форми еволюціонували протягом століть від простого товарообміну до складних глобальних виробничих мереж та фінансових потоків. Сучасна система світогосподарських зв'язків характеризується множинністю каналів реалізації міжнародних економічних відносин, які взаємодоповнюють один одного та створюють інтегровану глобальну економічну систему.

Міжнародна торгівля товарами є найдавнішою та найзначнішою формою участі країн у світогосподарських зв'язках. Вона являє собою обмін матеріальними продуктами між резидентами різних країн, що

супроводжується переміщенням товарів через митні кордони [27]. Міжнародна торгівля товарами охоплює широкий спектр продукції: від сировинних ресурсів та сільськогосподарської продукції до високотехнологічних виробів та предметів розкоші.

Структура міжнародної товарної торгівлі постійно трансформується під впливом технологічного прогресу, зміни споживчих переваг та глобальних економічних трендів. У сучасних умовах спостерігається зростання частки готових виробів та напівфабрикатів у міжнародному товарообігу, тоді як питома вага сировини та сільськогосподарської продукції поступово знижується [10]. Особливістю сучасної міжнародної торгівлі товарами є зростання внутрішньофірмової торгівлі в межах транснаціональних корпорацій, яка, за різними оцінками, становить від однієї третини до половини глобального товарообігу.

Географічна структура міжнародної торгівлі товарами характеризується нерівномірністю та концентрацією торговельних потоків. Основна частина світової торгівлі здійснюється між розвиненими країнами та в межах регіональних торговельних блоків [27]. Водночас останні десятиліття демонструють зростання ролі країн, що розвиваються, особливо азіатських економік, у глобальній торговельній системі.

Міжнародна торгівля послугами набула особливого значення в останні десятиліття. Послуги є специфічним об’єктом міжнародної торгівлі, оскільки вони нематеріальні, не можуть зберігатися та часто потребують одночасності виробництва та споживання [13]. Це зумовлює особливі форми міжнародної торгівлі послугами.

Відповідно до класифікації Світової організації торгівлі, виділяють чотири режими постачання послуг: транскордонне постачання, коли послуга переміщується через кордон без переміщення постачальника та споживача; споживання за кордоном, коли споживач переміщується до країни постачальника; комерційна присутність, коли постачальник створює

підрозділ у країні споживача; присутність фізичних осіб, коли постачальник тимчасово переміщується до країни споживача [28].

Структура міжнародної торгівлі послугами охоплює транспортні послуги, туристичні послуги, фінансові та страхові послуги, телекомунікаційні та інформаційні послуги, ділові послуги, будівельні послуги, освітні та медичні послуги тощо. Найбільш динамічно зростаючими сегментами є ділові послуги, інформаційні технології, фінансові послуги та туризм [29]. Розвиток цифрових технологій радикально розширив можливості міжнародної торгівлі послугами, зробивши багато послуг доступними для дистанційного надання.

Міжнародний рух капіталу є однією з найважливіших форм участі національних економік у світогосподарських зв'язках. Він являє собою переміщення капіталу між країнами з метою отримання прибутку або досягнення інших економічних цілей [13]. Міжнародний рух капіталу здійснюється в різноманітних формах, які традиційно класифікуються за кількома критеріями.

За терміном розміщення розрізняють короткостроковий капітал (до одного року) та довгостроковий капітал (понад один рік). За формою власності виділяють державний та приватний капітал. За характером використання розмежовують підприємницький капітал, який інвестується в виробництво з метою отримання прибутку та участі в управлінні, та позичковий капітал, який надається на умовах повернення, платності та терміновості [13].

Прямі іноземні інвестиції становлять форму міжнародного руху капіталу, при якій інвестор набуває довгострокового інтересу в підприємстві, розташованому в іншій країні, та отримує можливість впливати на його управління. Згідно з методологією Міжнародного валютного фонду, прямими вважаються інвестиції, які забезпечують інвестору володіння не менш ніж 10 відсотків статутного капіталу або голосів у підприємстві [30].

Прямі іноземні інвестиції можуть здійснюватися через створення нових підприємств, придбання існуючих підприємств, злиття та поглинання, створення спільних підприємств. Мотивами здійснення прямих іноземних інвестицій є пошук ринків збуту, доступ до ресурсів, підвищення ефективності виробництва, доступ до стратегічних активів [13]. Прямі іноземні інвестиції мають множинний вплив на економіку приймаючої країни: вони забезпечують приплив капіталу, створюють робочі місця, сприяють трансферу технологій та управлінського досвіду, стимулюють конкуренцію, інтегрують національну економіку в глобальні ланцюги доданої вартості.

Портфельні інвестиції являють собою вкладення капіталу в іноземні цінні папери без мети отримання контролю над підприємством-емітентом. До портфельних інвестицій належать придбання акцій (менше 10 відсотків статутного капіталу), облігацій, векселів, інших боргових цінних паперів. Мотивом портфельних інвестицій є диверсифікація ризиків та отримання вищого доходу порівняно з національним ринком. Портфельні інвестиції характеризуються високою мобільністю та чутливістю до зміни економічної кон’юнктури, що робить їх потенційним джерелом фінансової нестабільності [31].

Міжнародний кредит є формою руху позичкового капіталу між країнами на умовах повернення, платності та терміновості [13]. За суб’єктами кредитних відносин розрізняють міжурядові кредити, банківські кредити, комерційні кредити, змішані кредити. За призначенням виділяють торговельні кредити, що обслуговують міжнародну торгівлю, та фінансові кредити, що використовуються для інших цілей. Міжнародний кредит виконує важливі функції в світовій економіці: перерозподіляє капітал між країнами, сприяє розширенню міжнародної торгівлі, прискорює реалізацію товарів, стимулює економічне зростання.

Міжнародна міграція робочої сили являє собою переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу з метою працевлаштування на строк більше

одного року. Міжнародна трудова міграція є результатом взаємодії факторів виштовхування з країн-донорів (безробіття, низький рівень оплати праці, політична нестабільність) та факторів притягання до країн-реципієнтів (наявність вакансій, вищі заробітні плати, кращі соціальні умови) [9].

За кваліфікаційним складом міграційні потоки поділяються на міграцію висококваліфікованих фахівців та міграцію низькокваліфікованої робочої сили. Міграція висококваліфікованих кадрів, часто позначувана терміном «відплив умів», означає переміщення науковців, інженерів, лікарів, IT-фахівців з менш розвинених країн до розвинених економік [9]. Це створює серйозні виклики для країн-донорів, які втрачають інвестиції в освіту та інноваційний потенціал.

Для країн-реципієнтів міжнародна міграція забезпечує заповнення вакансій на ринку праці, омолодження населення, додаткові податкові надходження. Країни-донори отримують вигоди у вигляді грошових переказів мігрантів, які є важливим джерелом валютних надходжень для багатьох країн, що розвиваються. Водночас міграція створює соціальні проблеми, пов’язані з адаптацією мігрантів, міжкультурними конфліктами, тиском на соціальну інфраструктуру.

Міжнародний обмін технологіями та об’єктами інтелектуальної власності є специфічною формою участі у світогосподарських зв’язках, яка набуває дедалі більшого значення в умовах економіки знань [13]. Цей обмін здійснюється через різноманітні канали та механізми.

Передача технологій може відбуватися на комерційній основі через продаж патентів, ліцензій, ноу-хау, франчайзинг, інжиніринг, консалтинг. Ліцензування передбачає надання права на використання об’єкта інтелектуальної власності за певну плату (роялті) без передачі права власності. Франчайзинг є формою передачі комплексу технологій, торговельних марок та бізнес-моделі. Інжиніринг охоплює надання інженерно-технічних послуг з проектування, будівництва та експлуатації промислових об’єктів [13].

Некомерційна передача технологій відбувається через науково-технічне співробітництво, обмін дослідниками, спільні дослідницькі проекти, публікації наукових результатів, участь у міжнародних конференціях. Важливим каналом трансферу технологій є прямі іноземні інвестиції, через які транснаціональні корпорації впроваджують власні технології в країнах розміщення своїх підрозділів [9].

Міжнародна виробнича кооперація являє собою координацію виробничої діяльності підприємств різних країн на основі тривалих договірних відносин. Вона базується на міжнародному поділі праці та спеціалізації підприємств на виробництві окремих компонентів або виконанні певних технологічних операцій [32].

Форми міжнародної виробничої кооперації включають підрядну кооперацію, коли одне підприємство виконує роботи на замовлення іншого; спільне виробництво, коли партнери спільно виготовляють продукцію; спеціалізацію на виробництві компонентів з подальшим обміном ними. Міжнародна виробнича кооперація дозволяє використовувати переваги міжнародного поділу праці, знижувати виробничі витрати, забезпечувати доступ до технологій та ринків.

Вищою формою міжнародної виробничої кооперації є глобальні ланцюги вартості, в яких процес створення товару розподілений між множиною країн, кожна з яких спеціалізується на певних стадіях виробництва. Координацію глобальних ланцюгів вартості зазвичай здійснюють транснаціональні корпорації, які організовують виробничі мережі на основі пошуку оптимального співвідношення витрат, якості та логістики [33-34].

Валютно-фінансові відносини становлять важливу складову системи світогосподарських зв’язків. Вони охоплюють міжнародні валютні операції, міжнародні розрахунки, функціонування міжнародної валютної системи, діяльність міжнародних фінансових ринків.

Міжнародні валютні операції забезпечують обмін національних валют для здійснення міжнародних торговельних та інвестиційних операцій. Світовий валютний ринок є найбільшим за обсягами фінансовим ринком, щоденний обіг якого перевищує кілька трильйонів доларів. Валютні курси, які визначають співвідношення обміну валют, суттєво впливають на конкурентоспроможність національних економік у міжнародній торгівлі та привабливість для іноземних інвесторів [13].

Міжнародні фінансові ринки забезпечують акумуляцію та перерозподіл фінансових ресурсів між країнами. Вони включають міжнародний ринок позичкових капіталів, міжнародний ринок цінних паперів, ринок похідних фінансових інструментів. Глобалізація фінансових ринків створює можливості для мобілізації капіталу на міжнародному рівні, але водночас підвищує ризики фінансових криз, які можуть швидко поширюватися між країнами.

Міжнародна економічна інтеграція є особливою формою участі національних економік у світогосподарських зв’язках, яка передбачає усунення бар’єрів для переміщення товарів, послуг, капіталу, робочої сили та координацію економічної політики між країнами-учасницями [35]. Інтеграція може здійснюватися на різних рівнях глибини.

Зона вільної торгівлі передбачає усунення митних тарифів та кількісних обмежень у торгівлі між країнами-членами при збереженні національних торговельних режимів щодо третіх країн. Митний союз доповнює зону вільної торгівлі встановленням єдиного зовнішнього торговельного тарифу. Спільний ринок забезпечує вільне переміщення не тільки товарів, а й факторів виробництва. Економічний союз передбачає гармонізацію економічної політики та створення наднаціональних інститутів. Економічний і валютний союз включає запровадження єдиної валюти та проведення спільної монетарної політики [13].

Регіональні інтеграційні угруповання стали важливою характеристикою сучасної світової економіки. Найбільш просунутим

інтеграційним об’єднанням є Європейський Союз, який досяг рівня економічного і валютного союзу. Інші значні інтеграційні блоки включають USMCA в Північній Америці, АСЕАН у Південно-Східній Азії, МЕРКОСУР у Південній Америці [1]. Регіональна інтеграція дозволяє країнам-учасницям розширити ринки збуту, залучити інвестиції, підвищити конкурентоспроможність, зміцнити переговорні позиції на міжнародній арені.

Міжнародна економічна допомога є формою перерозподілу ресурсів від розвинених країн до країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Вона здійснюється на двосторонній основі між урядами країн або через багатосторонні канали міжнародних організацій.

Міжнародна допомога може надаватися у формі безповоротних грантів, пільгових кредитів, технічної допомоги, гуманітарної допомоги. Її призначенням є підтримка економічного розвитку, подолання бідності, розбудова інфраструктури, надання гуманітарної допомоги в надзвичайних ситуаціях. Ефективність міжнародної допомоги залежить від якості інститутів у країнах-реципієнтах, узгодженості дій донорів, відповідності допомоги реальним потребам країни [36].

Участь у діяльності міжнародних економічних організацій є важливою формою реалізації світогосподарських зв’язків. Міжнародні економічні організації виконують функції регулювання міжнародних економічних відносин, координації економічної політики, надання фінансової допомоги, вирішення торговельних спорів [37].

Ключовими глобальними економічними організаціями є Світова організація торгівлі, яка регулює міжнародну торгівлю, Міжнародний валютний фонд, що забезпечує стабільність міжнародної валютної системи, Група Світового банку, яка фінансує проекти розвитку. Регіональні банки розвитку, ООН та її спеціалізовані установи, неформальні об’єднання на кшталт Групи двадцяти також відіграють важливу роль у регулюванні світогосподарських зв’язків.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що форми участі національних економік у світогосподарських зв'язках є різноманітними та взаємопов'язаними. Міжнародна торгівля товарами і послугами, рух капіталу, міграція робочої сили, обмін технологіями, виробнича кооперація, валютно-фінансові відносини, економічна інтеграція, міжнародна допомога та участь у міжнародних організаціях утворюють складну систему каналів реалізації світогосподарських зв'язків. Кожна країна використовує комбінацію цих форм відповідно до своїх конкурентних переваг, рівня економічного розвитку, геополітичних пріоритетів, стратегічних цілей тощо. Інтенсивність та структура участі в різних формах світогосподарських зв'язків значною мірою визначають позицію національної економіки в глобальній економічній системі та її перспективи економічного розвитку.

Висновки до розділу 1

Світогосподарські зв'язки являють собою складну багаторівневу систему відносин між національними економіками, що реалізуються через різноманітні форми міжнародної економічної взаємодії. Світове господарство розглядається як інтегрована сукупність національних господарств, з'єднаних міждержавними економічними відносинами та керованих відповідним міжнародним регулятивним механізмом. Виявлено ключові системні характеристики світової економіки: цілісність, множинність елементів, структурованість, ієрархічність, динамічна рівновага та нерівномірність розвитку.

Існує велика кількість теоретичних підходів до визначення місця країн у системі світогосподарських зв'язків. Класичні теорії абсолютних та порівняльних переваг закладають фундамент розуміння вигід від міжнародної спеціалізації. Неокласична модель Хекшера-Оліна пояснює торгівлю через призму факторної наділеності. Неотехнологічні концепції акцентують роль інновацій та технологічного розриву. Теорія конкурентних

переваг М. Портера інтегрує множину чинників конкурентоспроможності в системну модель «національного ромба». Сучасні підходи (глобальні ланцюги вартості, економічна складність, цифровізація) відображають нові реалії глобалізованого світу.

Основними формами участі національних економік у світогосподарських зв’язках є: міжнародна торгівля товарами і послугами, міжнародний рух капіталу, міжнародна міграція робочої сили, обмін технологіями та об’єктами інтелектуальної власності, міжнародна виробнича кооперація, валютно-фінансові відносини, міжнародна економічна інтеграція. Встановлено, що інтенсивність та структура участі в різних формах світогосподарських зв’язків визначають позицію національної економіки в глобальній системі.

РОЗДІЛ 2.
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ РЕСПУБЛІКИ ІНДІЯ У СИСТЕМІ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

2.1. Економічні передумови участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках

Республіка Індія є однією з найбільших і найдинамічніших економік світу. Географічне положення Індії створює сприятливі умови для участі у світогосподарських зв'язках. Країна розташована в Південній Азії, займаючи центральне положення в Індо-Тихоокеанському регіоні, що забезпечує доступ до важливих морських торговельних шляхів. Індія має вихід до Індійського океану з береговою лінією понад 7500 кілометрів, що сприяє розвитку морської торгівлі та зв'язків з країнами Азії, Африки, Близького Сходу та Європи. Територія країни становить 3,3 мільйона квадратних кілометрів, що робить Індію сьомою за площею країною світу [38].

Демографічний потенціал є однією з найважливіших економічних передумов участі Індії у світогосподарських зв'язках. Висока чисельність населення формує масштабний внутрішній ринок, забезпечує значні трудові ресурси та створює передумови для залучення до міжнародних виробничих ланцюгів. На рис. 2.1 наведено динаміку кількості населення республіки Індія за період 2015-2024 років. За ці 10 років населення Індії значно зросло. Так, у 2015 році показник становив 1,33 млрд осіб, а у 2024 році населення Індії склало 1,45 мільярда осіб, що робить країну найбільш населеною в світі, випередивши Китай [38].

Стале зростання чисельності населення супроводжується розширенням споживчого попиту, що стимулює розвиток внутрішнього виробництва та підвищує привабливість країни для іноземних інвесторів. Одночасно значні масштаби трудових ресурсів дають змогу Індії утримувати конкурентні

позиції у секторах, орієнтованих на трудомістке виробництво та експорт послуг.

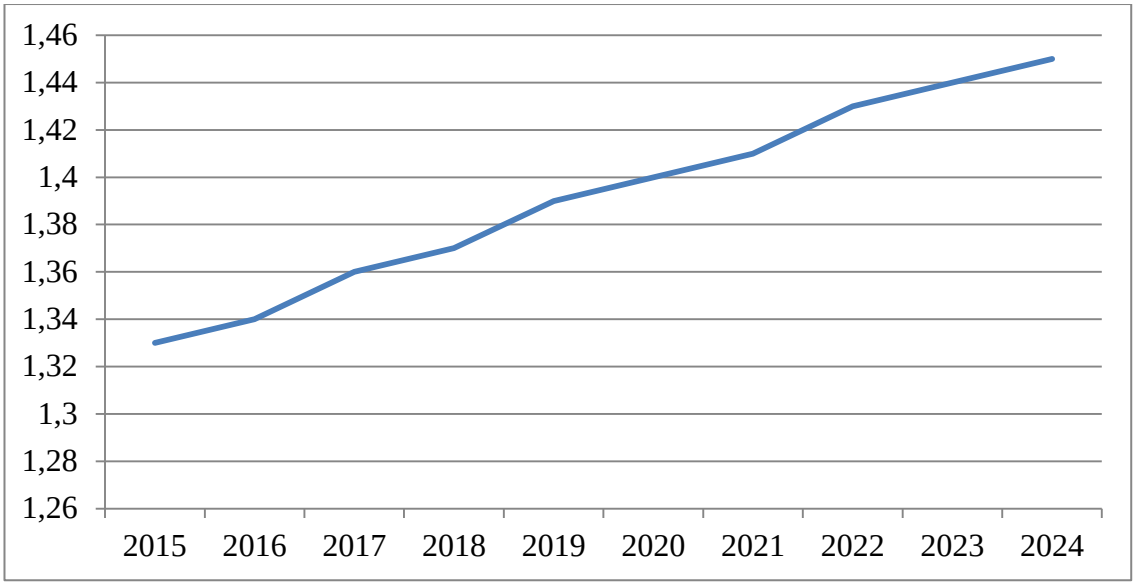

Рис. 2.1. *– Динаміка кількості населення Республіки Індія у 2015-2024 рр., млрд осіб.*

Джерело: складено автором на основі [39].

Водночас, демографічна структура Індії характеризується відносно молодим населенням: медіанний вік становить близько 28,8 років. Це значно нижче, ніж у розвинених країнах. Так, у Японія він становить 49,8 років, Італії – 48,2 років, Німеччині – 45,5 років, Франції – 42,3 років, США – 38,5 років. Також медіанний вік в Індії значно нижчий за показник Китаю (40,1 рік) [40].

Молода демографічна структура створює «демографічний дивіденд» – потенціал для економічного зростання завдяки високій частці працездатного населення (рис. 2.2.). У 2015 році частка населення Індії віком 15-64 роки від загальної чисельності населення становила 65,6 %. У наступні роки відбувалося поступове зростання даного показника і у 2024 році він становив 68,2 %.

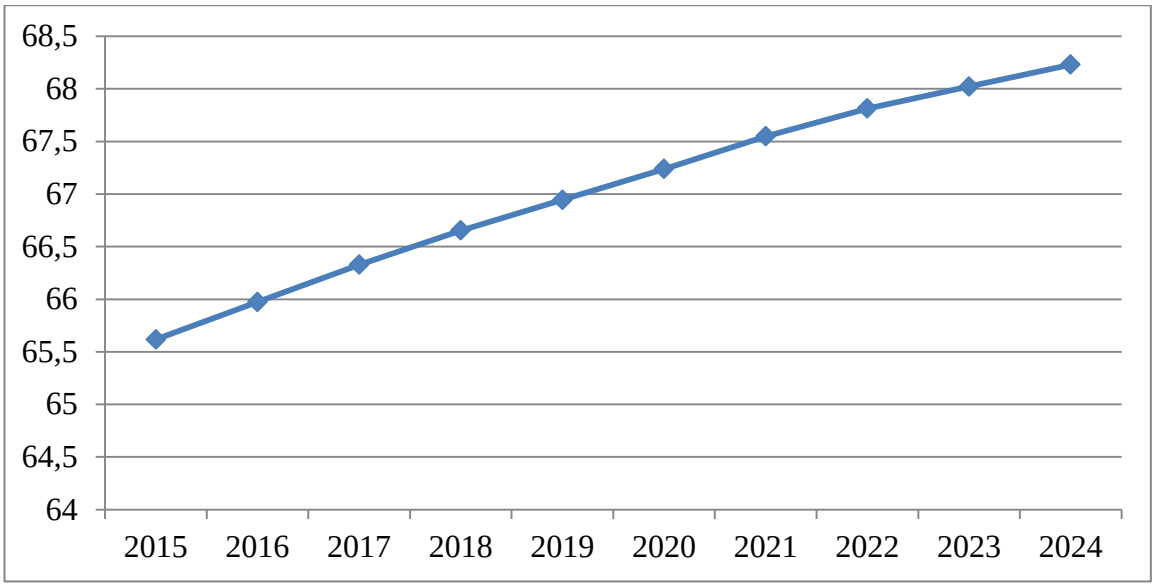

Рис. 2.2. *– Населення Індії віком 15-64 роки у 2015-2024 рр., % від загальної чисельності населення.*

Джерело: складено автором на основі [41].

У 2024 році робоча сила Індії налічувала майже 608 мільйонів осіб [42], про що свідчать дані рис. 2.3.

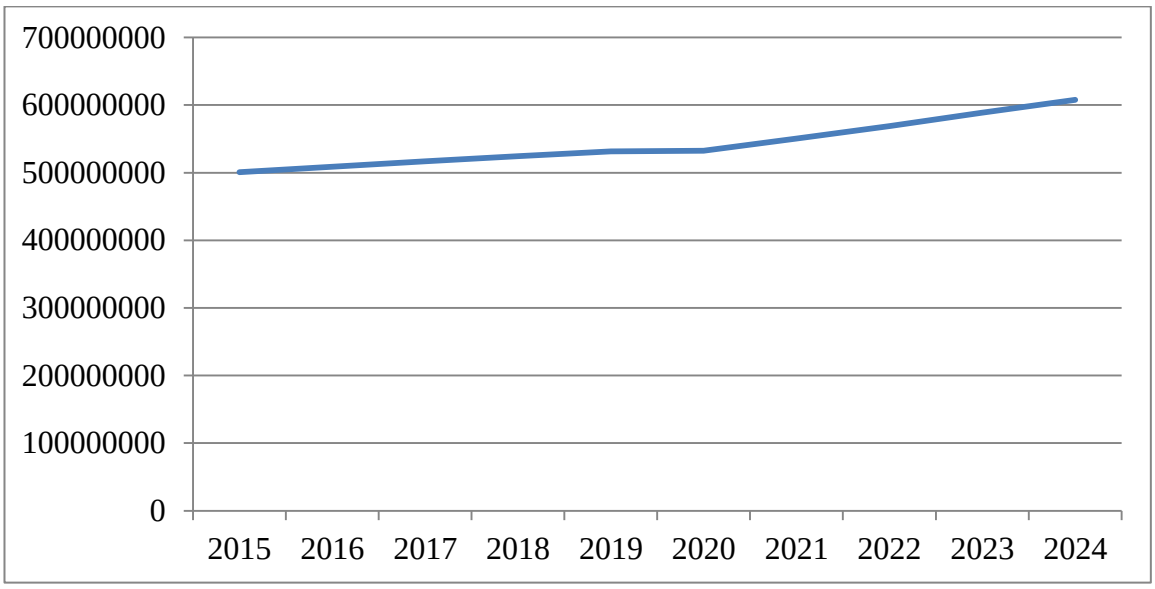

Рис. 2.3. *– Динаміка робочої сили Республіки Індія у 2015-2024 рр., осіб.*

Джерело: складено автором на основі [42].

Таким чином, демографічний чинник виступає одним із ключових елементів конкурентних переваг Індії у системі світогосподарських зв'язків**,**

визначаючи її привабливість як для іноземних інвесторів, так і для міжнародних торговельних партнерів.

Природно-ресурсний потенціал Індії є диверсифікованим, хоча й недостатнім для повного задоволення потреб економіки. Країна володіє значними запасами вугілля (друге місце у світі за обсягами видобутку), залізної руди, бокситів, марганцю, слюди, що забезпечує сировинну базу для розвитку промисловості [43-44]. Водночас Індія є великим імпортером енергоносіїв, зокрема нафти та природного газу, що робить країну залежною від світових енергетичних ринків [45]. Сільськогосподарські землі займають близько 60 % території країни, що створює основу для розвитку аграрного сектору, проте продуктивність сільського господарства залишається нижчою порівняно з розвиненими країнами через обмежену механізацію та застарілі методи господарювання [46].

Динаміка макроекономічних показників Індії свідчить про потужний економічний потенціал країни. Валовий внутрішній продукт Індії у 2024 році становив близько 3,9 трильйона доларів США (рис. 2.4), що робить країну п’ятою економікою світу після США, Китаю, Німеччини та Японії [47-48].

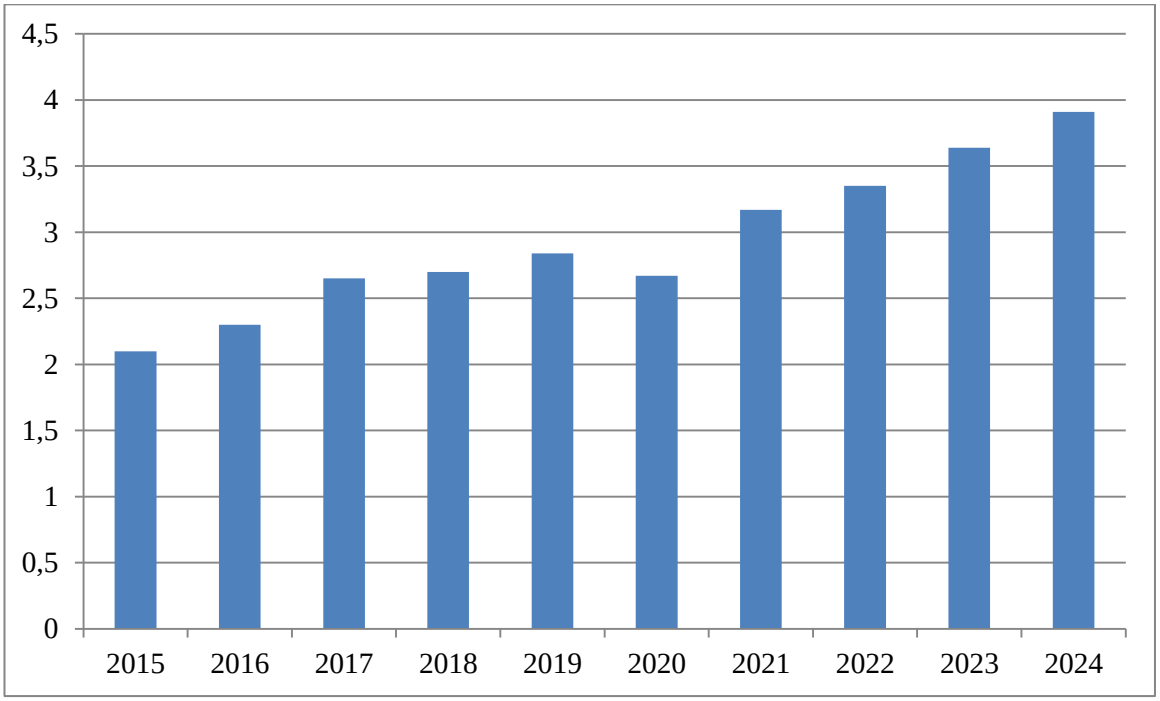

Рис. 2.4. *– ВВП Республіки Індія у 2015-2024 рр., трлн дол. США. Джерело: складено автором на основі [47].*

Темпи економічного зростання Індії демонструють стійку позитивну динаміку. Протягом 2015-2019 років середньорічні темпи приросту ВВП становили близько 7 %, що було одним з найвищих показників серед великих економік світу. Пандемія COVID-19 спричинила значне скорочення економіки у 2020 році (- 5,7 %), проте вже у 2021-2022 роках відбулося швидке відновлення з середніми темпами зростання близько 9 %. У 2024 році реальне зростання валового внутрішнього продукту Індії дещо знизилося і становило близько 6,5 % порівняно з попереднім роком (рис. 2.4).

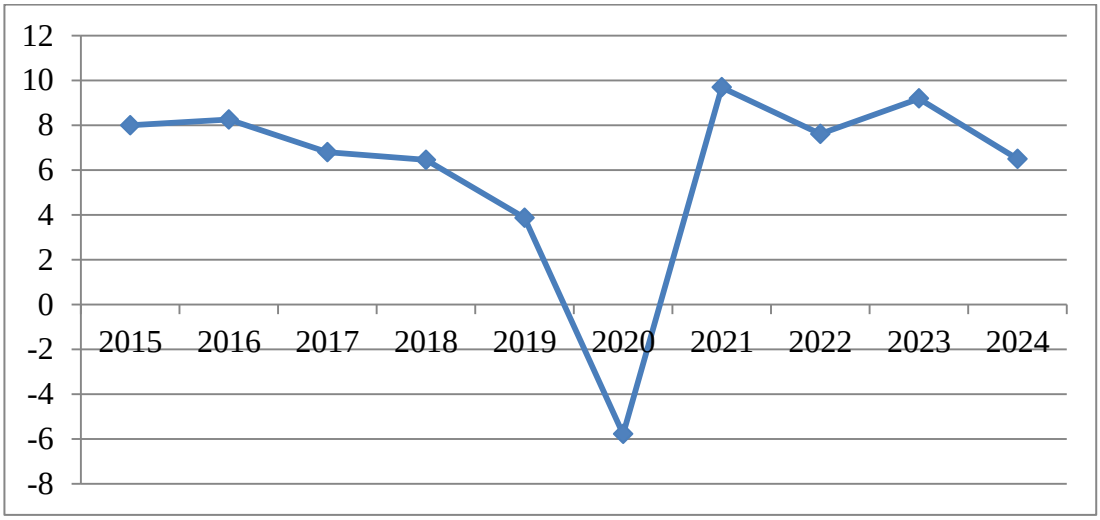

Рис. 2.5. *– Темпи зростання ВВП Республіки Індія у 2015-2024 рр., %. Джерело: складено автором на основі [49].*

Варто зазначити, що частка Індії у світовому ВВП у 2025 році становила 9,7 %, що є третім показником у світі після Китаю та США [50].

Значна частина економічного зростання Індії відбувається за рахунок переходу робочої сили з сільськогосподарського сектору до більш продуктивного сектору послуг. Цей перехід робочої сили особливо значущий в Індії через значний показник чисельності населення країни [51].

ВВП на душу населення в Індії, незважаючи на швидке економічне зростання, залишається відносно низьким порівняно з розвиненими країнами. Проте, за досліджуваний період він поступово зростав. У 2015 році він становив близько 1600 тис. дол. США, а у 2024 році – близько 2700 дол.США

[52]. Це відображає значний потенціал для подальшого економічного розвитку та зростання добробуту населення.

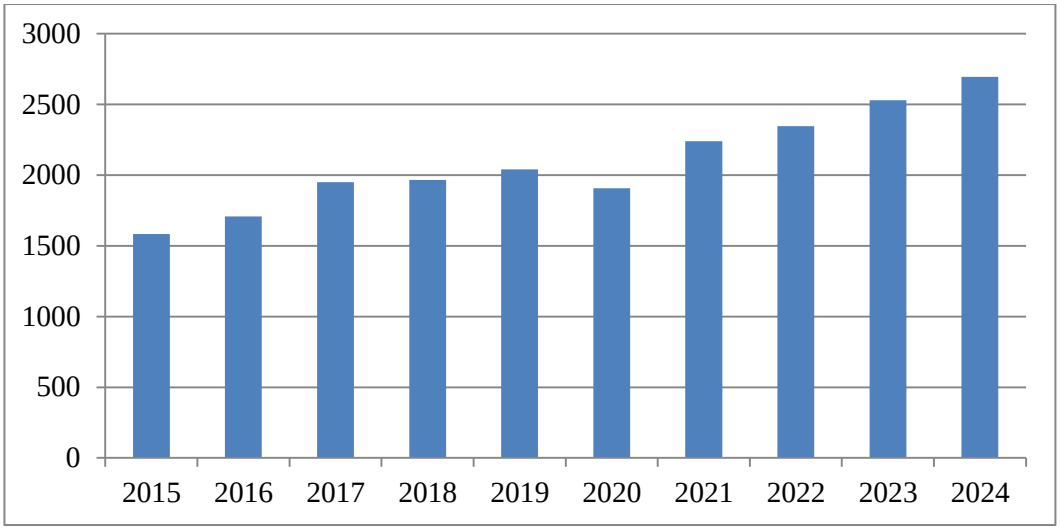

Рис. 2.6. *– ВВП на душу населення Індії у 2015-2024 рр., дол. США.*

Джерело: складено автором на основі [52].

Як видно з даних рис. 2.7, у 2015-2019 роках темпи зростання ВВП на душу населення Індії поступово сповільнювалися, що відображало зниження ділової активності. У 2020 році зафіксовано різкий спад через пандемічну кризу. Починаючи з 2021 року економіка демонструє швидке відновлення й високі темпи зростання, які у 2024 році дещо уповільнилися, але залишаються стабільними.

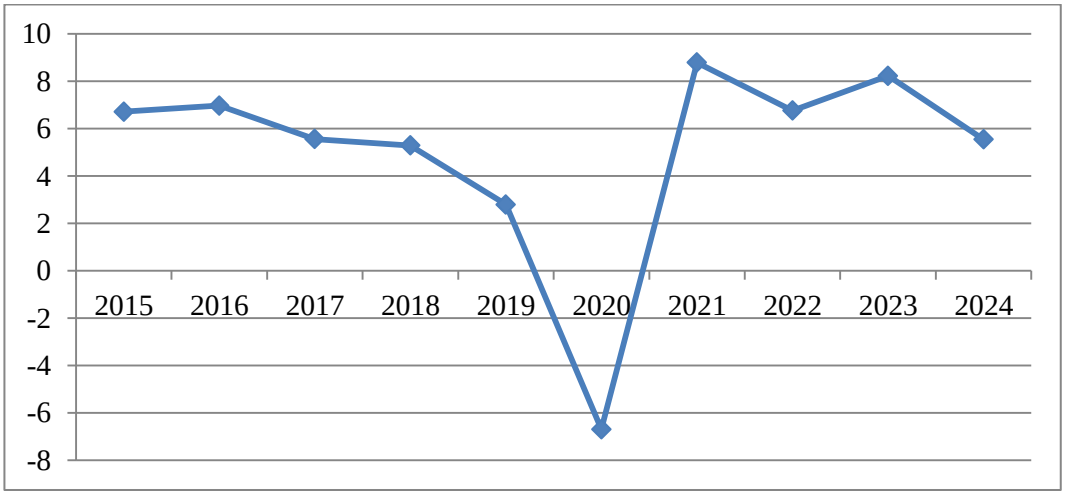

Рис. 2.7. *– Темпи зростання ВВП на душу населення Республіки Індія у 2015-2024 рр., %.*

Джерело: складено автором на основі [53].

Галузева структура економіки Індії характеризується домінуванням сектору послуг та поступовим зниженням ролі сільського господарства. Сектор послуг формує близько 55 % ВВП Індії, промисловість – близько 27 %, сільське господарство – приблизно 18 % (рис. 2.8). Ця структура відображає процес трансформації економіки від аграрно-індустріальної моделі до моделі, орієнтованої на послуги.

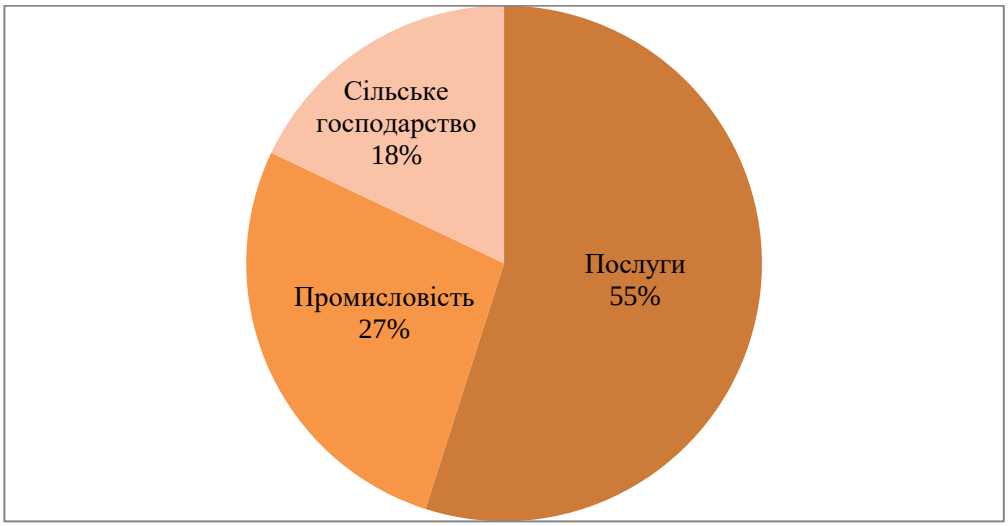

Рис. 2.8. *– Галузева структура ВВП Республіки Індія у 2024 р., %. Джерело: складено автором на основі [54].*

Сектор послуг є найбільш динамічним сегментом індійської економіки. Особливо швидко розвиваються інформаційні технології та бізнес-процесинг, фінансові послуги, телекомунікації, туризм. Індія є світовим лідером у сфері аутсорсингу IT-послуг та бізнес-процесів, контролюючи близько 55 % світового ринку офшорних IT-послуг. Провідні індійські IT-компанії, такі як Tata Consultancy Services, Infosys, Wipro, HCL Technologies, є глобальними лідерами галузі [55-56]. Розвиток сектору послуг забезпечує значну частку експортних надходжень та створює висококваліфіковані робочі місця.

Промисловий сектор Індії охоплює різноманітні галузі, включаючи текстильну промисловість, фармацевтику, автомобілебудування, хімічну промисловість, металургію, машинобудування. Індія є одним з провідних світових виробників сталі, фармацевтичної продукції, автомобілів. Уряд Індії

реалізує промислову політику «Make in India», спрямовану на перетворення країни на глобальний виробничий центр та збільшення частки промисловості у ВВП [57].

Сільське господарство, незважаючи на зниження частки у ВВП, залишається важливим сектором економіки, оскільки забезпечує зайнятість для близько 44 % робочої сили [58]. Індія є одним з провідних світових виробників та експортерів рису, пшениці, цукрової тростини, бавовни, спецій, чаю. Водночас аграрний сектор стикається з викликами низької продуктивності, фрагментації земельних наділів, недостатньої інфраструктури, залежності від мусонів.

З даних рис. 2.9 можна зробити висновок, що у 2023 році 44 % робочої сили в Індії було зайнято в сільському господарстві, тоді як інша половина на промисловий сектор припадало 25 %, а на сектор послуг – 31 %. Хоча частка індійців, які працюють у сільському господарстві, скорочується, воно все ще залишається основним сектором зайнятості.

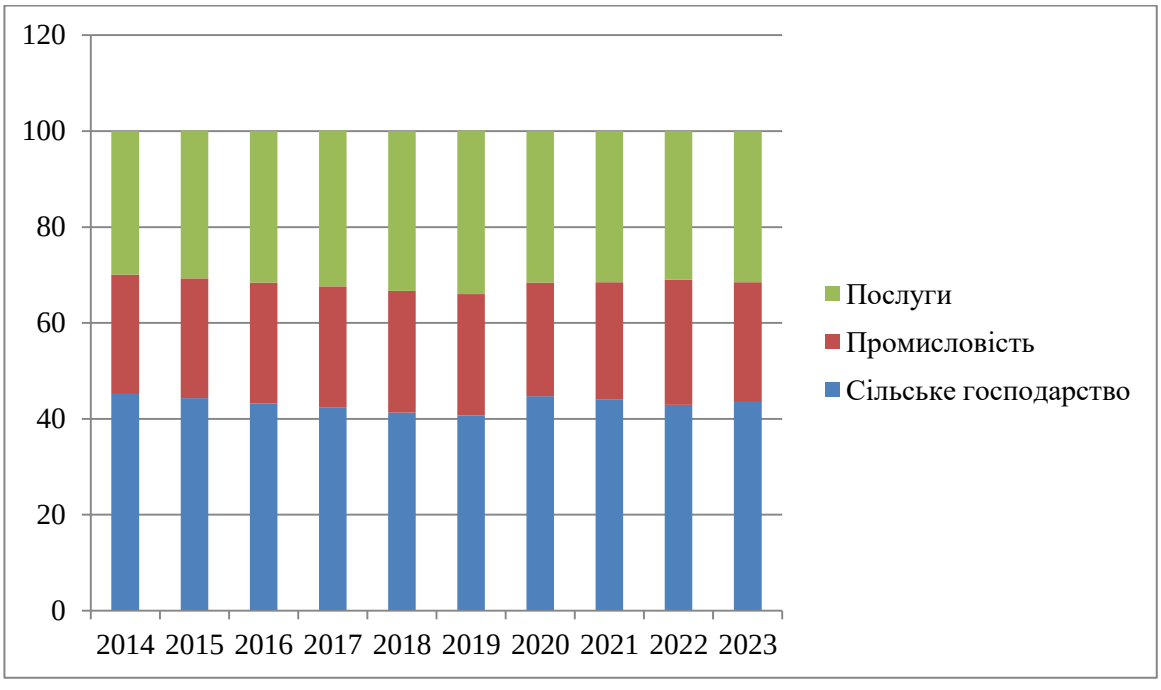

Рис. 2.9. *– Структура зайнятості за секторами економіки Республіки Індія у 2014-2023р р., %.*

Джерело: складено автором на основі [58].

Інституційні реформи та економічна лібералізація є важливою передумовою участі Індії у світогосподарських зв'язках. До 1991 року індійська економіка функціонувала в рамках моделі імпортозаміщення з значним державним регулюванням, обмеженнями для іноземних інвестицій та захисними торговельними бар'єрами. Фінансова криза 1991 року стала каталізатором радикальних економічних реформ, ініційованих урядом на чолі з прем'єр-міністром П. В. Нарасімхою Рао та міністром фінансів Манмоханом Сінгхом [59].

Реформи 1991 року включали лібералізацію промислової політики, скасування ліцензійної системи для більшості галузей, відкриття економіки для прямих іноземних інвестицій, зниження імпортних тарифів, часткову приватизацію державних підприємств, лібералізацію фінансового сектору. Ці заходи створили основу для інтеграції Індії в світову економіку та прискорення економічного зростання [59].

У наступні десятиліття уряди Індії продовжували процес економічних реформ, хоча й з різною інтенсивністю. Важливими віхами стали запровадження у 2017 році єдиного податку на товари та послуги (GST), який уніфікував податкову систему та створив справді єдиний внутрішній ринок [60]. Реформи банківського сектору, лібералізація режиму прямих іноземних інвестицій у ключових секторах, цифровізація економіки та державних послуг сприяли підвищенню конкурентоспроможності індійської економіки.

Якість бізнес-середовища в Індії поступово покращується, хоча залишаються значні виклики. Згідно з рейтингом Doing Business Світового банку (останнє видання 2020 року), Індія посідала 63-тє місце серед 190 країн, піднявшись з 142-го місця у 2014 році [61]. Це відображає успіхи реформ, спрямованих на спрощення процедур реєстрації бізнесу, отримання дозволів, оподаткування, міжнародної торгівлі. Водночас проблемами залишаються бюрократія, корупція, складність земельного законодавства, недостатній захист прав інвесторів.

Інноваційний потенціал Індії є важливою передумовою участі країни у світогосподарських зв'язках, особливо в контексті глобального переходу до економіки знань. Індія володіє одним з найбільших у світі обсягом висококваліфікованих науково-технічних кадрів. Щорічно індійські університети та технічні інститути випускають понад 1,5 мільйона інженерів та близько 500 тисяч фахівців у галузі інформаційних технологій [62-63].

Витрати на дослідження та розробки в Індії становлять близько 0,7 відсотка ВВП, що є нижчим порівняно з розвиненими країнами (2-3 %) та Китаєм (2,5 %), проте за абсолютними показниками Індія входить до десятки країн-лідерів [64]. Країна має розвинену мережу дослідницьких інститутів, включаючи Індійську організацію космічних досліджень (ISRO), Раду наукових та промислових досліджень (CSIR), престижні Індійські технологічні інститути (IIT).

Екосистема стартапів в Індії швидко розвивається, роблячи країну третім за величиною стартап-хабом у світі після США та Китаю. У 2023 році в Індії налічувалося понад 100 компаній-«єдинорогів» (стартапів з оцінкою понад 1 млрд дол. США) у різних секторах, включаючи фінтех, е-комерцію, едтех, логістику. Міста Бангалор, Делі, Мумбаї, Хайдарабад є провідними інноваційними центрами країни [65].

Інфраструктурний розвиток є одночасно передумовою та викликом для участі Індії у світогосподарських зв'язках. Країна здійснює масштабні інвестиції в розбудову транспортної, енергетичної, телекомунікаційної інфраструктури. Загальна довжина автомобільних доріг перевищує 6 мільйонів кілометрів (друге місце у світі), залізничної мережі – понад 67 тисяч кілометрів (четверте місце). Уряд реалізує амбітні проєкти будівництва швидкісних автомагістралей, модернізації портів, розвитку логістичної інфраструктури [66].

Водночас якість значної частини інфраструктури залишається недостатньою. Згідно з Індексом конкурентоспроможності інфраструктури, Індія значно відстає від розвинених країн та Китаю за показниками якості

доріг, портів, логістики [67]. Дефіцит енергопостачання, перевантаженість транспортної інфраструктури, недостатнє покриття сільських районів створюють обмеження для економічного розвитку та інтеграції в глобальні ланцюг вартості.

Цифрова трансформація економіки Індії створює нові можливості для участі у світогосподарських зв'язках. Індія є одним з найбільших та найдинамічніших цифрових ринків світу. Кількість користувачів інтернету перевищує 800 мільйонів осіб, кількість абонентів мобільного зв'язку – понад 1,1 мільярда [68]. Швидке поширення смартфонів та доступного мобільного інтернету стимулює розвиток цифрової економіки.

Уряд Індії реалізує стратегію «Digital India», спрямовану на цифровізацію державних послуг, розвиток цифрової інфраструктури, підвищення цифрової грамотності. Створено національну цифрову платіжну інфраструктуру Unified Payments Interface (UPI), яка обробляє мільярди трансакцій щомісяця. Цифрова ідентифікаційна система Aadhaar охоплює понад 1,3 мільярда громадян, забезпечуючи основу для цифрових послуг [68-69].

Фінансовий сектор Індії є розвиненим та диверсифікованим, що створює передумови для залучення іноземного капіталу та здійснення міжнародних фінансових операцій. Резервний банк Індії (центральний банк) проводить виважену монетарну політику, спрямовану на підтримку цінової стабільності та фінансової стійкості. Банківська система включає державні банки, приватні банки, іноземні банки. Фондовий ринок Індії представлений двома основними біржами – Bombay Stock Exchange та National Stock Exchange [70].

Валютні резерви Індії є значними та забезпечують стабільність платіжного балансу. Станом на кінець 2025 року золотовалютні резерви становили понад 700 млрд дол. США, що робить Індію однією з країн з найбільшими резервами у світі [71]. Це створює буфер для протидії зовнішнім шокам та підтримує довіру міжнародних інвесторів.

Соціальні та людські ресурси є одночасно сильною стороною та викликом для Індії. Країна володіє величезним людським капіталом, проте нерівномірність його розподілу та якості створює обмеження. Рівень грамотності дорослого населення становить близько 82 %, що нижче порівняно з Китаєм (97 %) та розвиненими країнами [72]. Значні диспропорції існують між міськими та сільськими районами, між штатами, між чоловіками та жінками.

Система вищої освіти Індії є однією з найбільших у світі, охоплюючи понад 1000 університетів та 40 тис. коледжів [73]. Престижні технічні інститути та університети готують висококваліфікованих фахівців світового рівня. Водночас якість освіти в багатьох навчальних закладах залишається невисокою, а невідповідність між навичками випускників та потребами ринку праці створює проблему структурного безробіття.

Таким чином, Індія володіє потужними економічними передумовами для активної участі у світогосподарських зв’язках. Величезний демографічний потенціал, динамічне економічне зростання, диверсифікована галузева структура з конкурентоспроможними секторами послуг та промисловості, інноваційний потенціал, прогресуюча економічна лібералізація створюють сприятливі умови для інтеграції в глобальну економіку. Водночас залишаються суттєві виклики, пов’язані з інфраструктурними обмеженнями, якістю людського капіталу, інституційними недоліками, які необхідно подолати для повної реалізації економічного потенціалу країни на міжнародній арені.

2.2. Зовнішньоекономічна діяльність Республіки Індія

Зовнішня торгівля товарами є найбільш традиційною формою зовнішньоекономічної діяльності Індії. Динаміка зовнішньоторговельного обороту демонструє стійку тенденцію до зростання, хоча й з коливаннями, спричиненими глобальними економічними шоками. У 2024 році загальний

обсяг зовнішньої торгівлі товарами Індії становив близько 1,2 трлн дол. США, що робить країну одним з провідних учасників світової торговельної системи [74].

Експорт товарів з Індії у 2024 році становив понад 440 млрд дол. США, тоді як імпорт становив близько 700 млрд дол. США (табл. 2.1). Це відображає структурний торговельний дефіцит, характерний для індійської економіки протягом останніх десятиліть. Торговельний баланс у 2024 році був від'ємним на рівні близько 260 млрд дол. США.

Таблиця 2.1 – Динаміка зовнішньої торгівлі товарами Індії, 2020-2024 рр., тис. дол. США

	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Експорт	275 488 745	394 813 673	452 684 214	431 245 536	441 700 612
Імпорт	367 980 363	570 402 004	732 565 993	673 791 035	702 773 476
Торговельне сальдо	-92 491 618	-175 588 331	-279 881 779	-242 545 499	-261 072 864

Джерело: складено автором за матеріалами [74]

Товарна структура експорту Індії характеризується значною диверсифікацією з переважанням готових виробів та напівфабрикатів. Як видно з даних рис. 2.10, у 2024 році провідними експортними товарними групами були нафтопродукти (17 % експорту), які Індія виробляє з імпортної нафти завдяки потужному нафтопереробному сектору; електричні машини та обладнання (9 %); реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої (7 %); перли, дорогоцінне каміння (7 %); фармацевтична продукція (5 %), в якій країна є глобальним постачальником генеричних ліків [74].

Рис. 2.10. *– Товарна структура експорту Республіки Індія, 2024 р., %. Джерело: складено автором на основі [74].*

Важливою тенденцією є поступове зростання частки високотехнологічних товарів в експорті, хоча вона залишається нижчою порівняно з провідними азіатськими економіками. Електроніка та телекомунікаційне обладнання демонструють найбільш динамічне зростання експорту завдяки політиці локалізації виробництва та схемам стимулювання виробництва.

Товарна структура імпорту Індії відображає потреби великої економіки, що розвивається (рис. 2.11). У 2024 році найбільшою імпортною статтею була нафта та нафтопродукти (31 %), що відображає енергетичну залежність країни. Другою за значенням групою були електричні машини та обладнання (12 %) та дорогоцінне каміння та метали (12 %), які імпортуються для подальшої обробки та реекспорту. Значними є імпорт реакторів ядерних, котлів, обладнання та механічних пристроїв (9 %), органічних хімічних сполук (4 %) та пластмас (3 %) [74].

Рис. 2.11. *– Товарна структура імпорту Республіки Індія, 2024 р., %. Джерело: складено автором на основі [74].*

Висока залежність від імпорту енергоносіїв робить торговельний баланс Індії чутливим до коливань світових цін на нафту. Зростання цін на енергоносії призводить до погіршення торговельного балансу, тоді як їх зниження дозволяє скоротити дефіцит. Уряд Індії прагне знизити енергетичну залежність через розвиток відновлюваної енергетики та атомної енергетики, проте швидке зростання економіки підтримує попит на імпортні енергоносії.

Географічна структура зовнішньої торгівлі Індії характеризується диверсифікацією з концентрацією на ключових партнерах.

Згідно з даними таблиці 2.2 експорт індійських товарів характеризується високою концентрацією на ринках розвинених країн та держав Близького Сходу. США стабільно залишаються провідним торговельним партнером, зберігаючи частку близько 18 % вартості експорту, що свідчить про орієнтацію Індії на платоспроможний ринок високого попиту. Водночас спостерігається суттєве зростання ролі ОАЕ та Нідерландів, що відображає посилення логістичної та торговельної взаємодії

з ключовими регіональними хабами. Помітним є скорочення частки Китаю серед імпортерів індійських товарів, що може свідчити про переорієнтацію торговельних потоків та зміну конкурентних позицій на азійських ринках. Загалом структура експорту Індії демонструє диверсифікацію географічних напрямів та посилення співпраці з країнами-посередниками світової торгівлі.

Таблиця 2.2 – Основні країни-імпортери товарів з Республіки Індія, 2020-2024 рр., %

Країни-імпортери	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
США	17,9	18,1	17,7	17,6	18,3
ОАЕ	6,5	6,4	6,9	7,7	8,5
Нідерланди	2,3	2,6	4,1	5,4	5,6
Сінгапур	3	2,7	2,6	2,8	3,6
Китай	6,9	5,8	3,3	3,8	3,4
Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії	2,8	2,6	2,5	2,9	3,2
Саудівська Аравія	2,2	2,1	2,2	2,5	2,8
Бангладеш	2,9	3,6	3,1	2,6	2,6
Німеччина	2,8	2,4	2,3	2,2	2,4
Італія	1,6	2	1,9	1,9	1,9

Джерело: складено автором за матеріалами [74]

Таблиця 2.3 надає можливість проаналізувати партнерів у географічній структурі імпорту Індії. Китай зберігає позицію провідного експортера до Індії, що підтверджує значну залежність індійського виробництва від китайських промислових і технологічних товарів. Водночас різке зростання частки російської федерації у вартості імпорту відображає переорієнтацію Індії на альтернативні джерела постачання енергоресурсів у період глобальної цінової та геополітичної турбулентності. Значною залишається роль країн Близького Сходу, насамперед ОАЕ, Саудівської Аравії та Іраку,

що підтверджує енергетичну залежність індійської економіки. Поступове зниження частки США у структурі імпорту свідчить про зміну пріоритетів постачання та прагнення Індії до диверсифікації джерел зовнішніх ресурсів.

Таблиця 2.3 – Основні країни-експортери товарів до Республіки Індія, 2020-2024 рр., %

Країни-експортери	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Китай	16	15,3	14	14,8	15,5
російська федерація	1,6	1,5	5,5	9	9,1
ОАЕ	6,5	7,6	7,4	6,8	8,6
США	7,2	7,3	7,1	6,6	6,1
Саудівська Аравія	4,8	4,9	6,3	5	4,2
Ірак	4,4	4,7	5,3	4,3	4,2
Індонезія	3,3	2,9	3,9	3,4	3,4
Швейцарія	3,1	5,2	2,2	2,9	3,1
Республіка Корея	3,3	3	2,8	3,2	3
Сінгапур	3,3	3,2	3,3	3,2	2,9

Джерело: складено автором за матеріалами [74]

Отже, зовнішньоторговельні зв’язки Індії у 2020-2024 роках характеризуються збереженням стратегічної орієнтації експорту на розвинені ринки та торговельні хаби, а імпорту – на країни, що забезпечують енергетичні й промислові ресурси.

Міжнародна торгівля послугами є сферою особливих конкурентних переваг Індії. Країна входить до десятки найбільших світових експортерів послуг, а за темпами зростання експорту послуг перевищує багато розвинених країн. У 2024 році експорт послуг з Індії становив близько 375 млрд дол. США, тоді як імпорт послуг – близько 270 млрд дол. США [74]. На відміну від торгівлі товарами, торгівля послугами демонструє стійке позитивне сальдо (табл. 2.4), що частково компенсує дефіцит товарної торгівлі.

Таблиця 2.4 – Динаміка зовнішньої торгівлі послуг Індії, 2020-2024 рр., тис. дол. США

	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Експорт	203 145 152	240 655 458	309 371 096	337 539 689	374 879 314
Імпорт	116 037 458	137 974 001	176 844 444	246 507 722	269 317 651
Торговельне сальдо	87 107 694	102 681 457	132 526 652	91 031 967	105 561 663

Джерело: складено автором за матеріалами [74]

Дані таблиці 2.5 свідчать про те, що у 2020-2024 роках спостерігається стійке зростання загальної вартості експорту більшості видів послуг, що підтверджує посилення ролі Республіки Індія як глобального постачальника висококваліфікованих послуг. Найдинамічніше зростання демонструють професійні та управлінські консалтингові послуги, обсяг експорту яких зріс у кілька разів, що відображає підвищення міжнародного попиту на індійські знаннєємні бізнес-послуги. Так, у 2020 році експорт становив 22 млрд дол. США, у наступні роки відбувалося постійне активне зростання і у 2024 році показник вже склав понад 125 млрд дол. США, тобто за 5 років експорт професійних та управлінських консалтингових послуг збільшився на понад 100 млрд дол. США [74]. Значними залишаються обсяги експорту комп’ютерних послуг, що підтверджує конкурентні позиції Індії у сфері IT-аутсорсингу та цифрових рішень.

Водночас відновлення експорту туристичних і транспортних послуг після спаду 2020 року свідчить про поступове відновлення міжнародної мобільності та логістичних потоків. Зростання експорту R&D-послуг відображає перехід Індії від моделі простого аутсорсингу до участі у глобальних інноваційних ланцюгах створення вартості.

Таблиця 2.5 – Динаміка вартості експорту основних послуг Республіки Індія, 2020-2024 рр., тис. дол. США

Назва послуги	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Професійні та управлінські консалтингові послуги	22 584 665	27 227 373	41 007 979	110 978 214	125 690 624
Комп'ютерні послуги	96 480 103	116 109 087	141 088 455	108 025 321	120 393 101
Подорожі (особисті)	11 764 698	8 072 536	20 421 748	30 239 919	32 523 138
Вантажні перевезення, всі види транспорту	15 167 627	21 061 183	26 153 203	21 466 058	24 335 330
Технічні, торговельні та інші бізнес-послуги	20 505 783	23 238 598	28 048 966	18 919 814	21 804 385
Морський транспорт	14 137 416	19 887 001	27 082 187	18 795 792	21 052 056
Повітряний транспорт	5 477 103	7 403 362	8 324 788	8 884 191	9 814 988
Дослідження та розробки (R&D)	4 219 781	4 989 880	5 868 249	7 541 415	7 770 769
Послуги з явною оплатою та інші фінансові послуги	3 691 307	4 712 717	6 892 645	7 731 849	7 302 824
Інші транспортні послуги (крім пасажирських та вантажних), всі види транспорту	5 199 438	7 730 645	10 244 249	6 209 620	7 031 595

Джерело: складено автором за матеріалами [74]

Таблиця 2.6 демонструє, що найбільшими статтями імпорту залишаються транспортні та бізнес-послуги, причому особливо стрімке зростання характерне для вантажного і морського транспорту, що відображає розширення товарного імпорту та зростання залежності від міжнародної логістичної інфраструктури. Водночас збільшення імпорту комп'ютерних і професійних консалтингових послуг свідчить про потребу індійських компаній у спеціалізованих технологічних і управлінських рішеннях з-за кордону. Помітне зростання витрат на ділові та особисті поїздки відображає активізацію міжнародних контактів, освітньої та туристичної мобільності населення.

Таблиця 2.6 – Динаміка вартості імпорту основних послуг Республіки Індія, 2020-2024 рр., тис. дол. США

Назва послуги	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Вантажний транспорт, всі види транспорту	13 995 285	23 425 234	33 679 022	81 032 185	89 181 926
Морський транспорт	12 324 598	21 880 185	30 380 602	59 447 514	67 128 287
Технічні, торгові та інші бізнес-послуги	38 137 490	40 119 943	45 119 526	43 374 289	45 335 039
Повітряний транспорт	6 936 363	7 561 974	12 125 306	29 401 941	30 582 955
Подорожі (особисті)	8 191 706	9 552 502	19 271 208	25 471 582	26 009 309
Професійні послуги та консультативні послуги в галузі управління	10 009 175	10 126 511	11 659 003	15 059 600	20 507 777
Комп’ютерні послуги	9 089 115	12 360 704	14 908 275	17 453 779	20 487 866
Подорожі (ділові)	4 382 519	4 727 830	6 610 220	7 864 024	8 962 980
Пасажирський транспорт, Всі види транспорту	3 203 215	3 557 692	5 940 882	5 384 758	6 370 882
Інші послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку (крім аудіовізуальних та пов’язаних з ними послуг)	2 233 717	3 254 053	4 126 509	4 892 207	4 922 910

Джерело: складено автором за матеріалами [74]

Отже, зовнішня торгівля послугами Індії у 2020-2024 роках характеризується формуванням стійкого експортного профілю у сфері IT, консалтингу та знаннєємних бізнес-послуг, що забезпечує країні важливе місце у глобальних ланцюгах створення доданої вартості. Водночас структура імпорту послуг відображає збереження технологічної та інфраструктурної залежності від зовнішніх постачальників.

Участь Індії в міжнародних торговельних угодах є важливим напрямком зовнішньоекономічної політики. Індія є членом Світової організації торгівлі з 1995 року та активно бере участь у багатосторонніх торговельних переговорах, хоча дотримується обережної позиції щодо

лібералізації сільськогосподарського ринку та захисту інтересів дрібних фермерів [75].

На регіональному рівні Індія є членом Угоди про Південноазіатську асоціацію регіонального співробітництва (SAARC) та Угоди про Південноазіатську зону вільної торгівлі (SAFTA), хоча ефективність цих механізмів обмежена політичними напруженнями в регіоні. Індія має угоди про вільну торгівлю з окремими країнами та регіональними блоками: АСЕАН, Японія, Південна Корея, Сінгапур, Малайзія, Таїланд, Шрі-Ланка тощо [76].

Важливою подією стало підписання у 2022 році Угоди про всебічне економічне партнерство між Індією та Об'єднаними Арабськими Еміратами та Угоди про економічне співробітництво та торгівлю між Індією та Австралією, які відкрили нові можливості для торгівлі та інвестицій [76].

У 2025 році Індія підписала важливі торговельні угоди з Великою Британією, Оманом та Новою Зеландією, а також набув чинності пакт 2024 року, підписаний з блоком Європейської асоціації вільної торгівлі, що складається з чотирьох країн: Швейцарії, Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну.

На початку 2026 року Індія та Європейський Союз оголосили про знакову торговельну угоду після майже двох десятиліть переговорів, оскільки обидві сторони прагнуть поглибити зв'язки на тлі напруженості зі США. Очікується, що угода значно знизить тарифи та розширить доступ до ринку для обох сторін [77].

Водночас Індія прийняла рішення не приєднуватися до Всебічного регіонального економічного партнерства (RCEP) у 2020 році через занепокоєння щодо потенційного зростання імпорту з Китаю та негативного впливу на окремі галузі національної економіки. Це рішення відображає прагматичний підхід Індії до торговельних угод та пріоритет захисту внутрішніх виробників.

Варто також зазначити, що Індія є одним з засновників та активних учасників групи БРІКС (Бразилія, росія, Індія, Китай, Південна Африка), яка прагне збільшити вплив країн, що розвиваються.

Інтеграція Індії в глобальні ланцюги вартості є порівняно обмеженою, особливо у виробничому секторі. Показник участі Індії в глобальних ланцюгах вартості становить у валовій доданій вартості експорту є нижчим порівняно з багатьма азіатськими економіками [78]. Це відображає відносно замкнутий характер індійської економіки та обмежену інтеграцію в міжнародні виробничі мережі.

Найбільш інтегрованими в глобальні ланцюги вартості є сектор інформаційних технологій, де індійські компанії виконують спеціалізовані функції в глобальних ланцюгах послуг, автомобільна промисловість, де індійські виробники постачають компоненти для глобальних автовиробників, фармацевтична галузь, яка виробляє активні фармацевтичні інгредієнти та готові лікарські форми для світових ринків, текстильна та швейна промисловість [78].

Уряд Індії реалізує політику стимулювання інтеграції в глобальні ланцюги вартості через схеми виробничих стимулів (Production Linked Incentive) для пріоритетних секторів: електроніка, фармацевтика, автомобілі, текстиль, продовольчі продукти. Ці схеми пропонують фінансові стимули компаніям, які інвестують у виробництво та досягають певних показників локалізації та експорту [79].

Прямі іноземні інвестиції відіграють важливу роль у зовнішньоекономічній діяльності Індії як джерело капіталу, технологій, управлінського досвіду та інтеграції в глобальні ланцюги вартості. Уряд Індії послідовно лібералізує режим прямих іноземних інвестицій, підвищуючи граничні рівні іноземної участі в різних секторах. Автоматичний режим (без попереднього дозволу уряду) застосовується до більшості секторів. Як результат, приплив ПІІ постійно зростав – з 36,05 млрд дол. США у 2013-14 фінансовому році до 81,04 млрд доларів США (попередньо) у 2024-25

фінансовому році, що на 14 % більше, ніж 71,28 млрд дол. США у 2023-24 фінансовому році [80].

Сектор послуг став основним одержувачем прямих іноземних інвестицій у 2024-25 фінансовому році, залучивши 19 % від загального обсягу припливу, далі йдуть комп'ютерне програмне забезпечення та апаратне забезпечення (16 %) та торгівля (8 %). ПІІ у сектор послуг зросли на 40,77 % до 9,35 млрд дол. США з 6,64 млрд доларів США у попередньому році [80].

Індія також стає центром прямих іноземних інвестицій у виробництво, які зросли на 18 % у 2024-2025 фінансовому році, досягнувши 19,04 млрд доларів США порівняно з 16,12 млрд дол. США у 2023-2024 фінансовому році.

За останні одинадцять фінансових років (2014-2025) Індія залучила прямих іноземних інвестицій на суму 748,78 млрд дол. США, що відображає збільшення на 143 % порівняно з попередніми одинадцятьма роками (2003-2014), коли приплив склав 308,38 млрд дол. США. Це становить майже 70 % від загальної суми 1 072,36 млрд дол. США, отриманої за останні 25 років [80].

Офіційна статистика Індії фіксує валовий приплив ПІІ за фінансовими роками, тоді як міжнародні бази даних подають чисті інвестиційні потоки за календарними роками. Для зіставлення цих підходів на рис. 2.12 наведено динаміку чистого припливу ПІІ до Індії у 2015–2024 роках, що доповнює оцінку загальних масштабів залучення іноземного капіталу.

За період 2015-2024 рр. обсяг чистого припливу прямих іноземних інвестицій в Індію постійно коливався (рис. 2.12). З 2015р. по 2019 р. показник у середньому становив 44 млрд дол. США. Найбільшим показник був у 2020 році, коли склав 64,4 млрд дол. США. У 2021 р. та 2022 р. чистий приплив ПІІ становив 44,7 млрд дол. США та 50 млрд дол. США відповідно. У наступні 2 роки показник значно зменшився і склав 28,1 млрд дол. США у 2023 р. 27,1 у 2024 році [81].

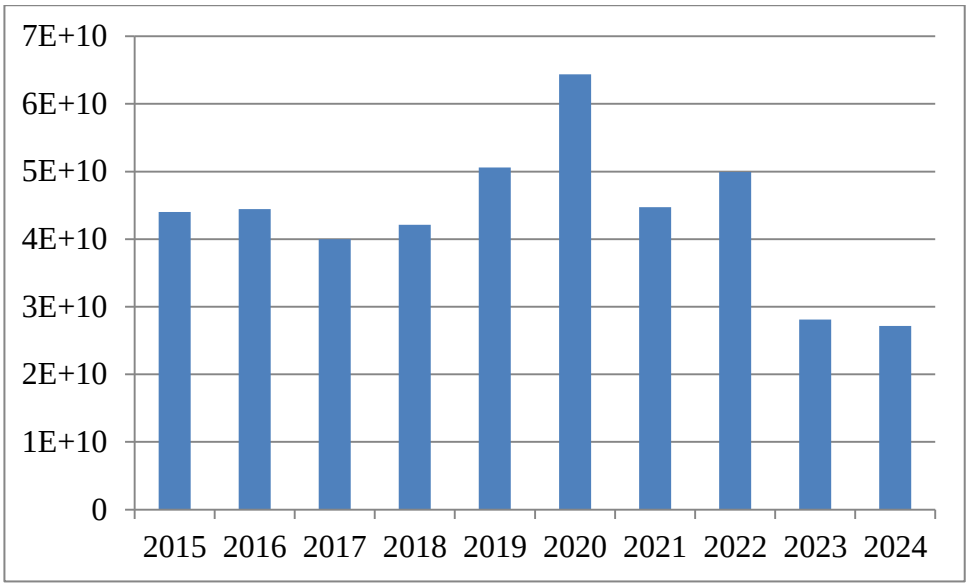

Рис. 2.12. *– Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив, 2015-2024 рр., дол. США.*

Джерело: складено автором на основі [81].

Варто зазначити, що кількість країн-постачальників прямих іноземних інвестицій зросла з 89 у 2013-2014 фінансовому році до 112 у 2024-2025 фінансовому році, що підкреслює зростаючу глобальну привабливість Індії як місця для інвестицій. Серед провідних інвесторів – Сінгапур із часткою 30 %, далі йдуть Маврикій (17%) та США (11%) [80].

Вихідні прямі іноземні інвестиції з Індії також зростають, відображаючи інтернаціоналізацію індійських компаній. У 2023 році індійські компанії інвестували за кордон близько 14 млрд дол. США, а у 2024 році показник сягнув рекордних 24,25 млрд дол. США [82]. Провідними напрямками індійських інвестицій є США, Велика Британія, Нідерланди, Сінгапур, ОАЕ. Індійські транснаціональні корпорації, такі як Tata Group, Reliance Industries, Infosys, Wipro, активно розширюють міжнародне виробництво та придбання закордонних активів.

Міжнародна трудова міграція є важливим каналом участі Індії у світогосподарських зв’язках та суттєвим джерелом валютних надходжень. За оцінками Міністерства закордонних справ Індії, чисельність індійців-

нерезидентів та осіб індійського походження по всьому світу наразі становить 35421987 осіб, що робить індійську діаспору однією з найбільших у світі [83]. Кількість міжнародних мігрантів з Індії зросла до 18,5 мільйонів у 2024 році з 6,6 мільйона у 1990 році [84]. Міграційні потоки з Індії характеризуються значною диверсифікацією за географічними напрямками та кваліфікаційною структурою.

Найбільша концентрація індійських мігрантів спостерігається в країнах Перської затоки, де працює близько 9 мільйонів осіб, переважно у будівництві, нафтогазовій галузі, сфері послуг. Об'єднані Арабські Емірати є найбільшим реципієнтом індійської робочої сили (понад 3,2 мільйона), за ними слідують Саудівська Аравія (близько 2 мільйона), Кувейт, Оман, Катар. Ці мігранти переважно представляють низько- та середньокваліфіковану робочу силу, працюють на контрактній основі та забезпечують значну частину грошових переказів до Індії [85].

Водночас Індія є одним з найбільших експортерів висококваліфікованої робочої сили, особливо у сфері інформаційних технологій, інженерії, медицини, науки. США приймають найбільшу кількість висококваліфікованих індійських мігрантів (понад 3 мільйони), які працюють у технологічних компаніях Кремнієвої долини, фармацевтичних корпораціях, університетах, медичних закладах. Велика Британія, Канада, Австралія також є важливими напрямками міграції кваліфікованих фахівців [85].

Міжнародна трудова міграція створює як переваги, так і виклики для індійської економіки. Найбільшою перевагою є грошові перекази, які становлять близько 3 % ВВП і є стабільним джерелом валютних надходжень, що підтримує платіжний баланс. У 2024 календарному році Індія отримала 137,7 млрд доларів США у вигляді грошових переказів. Це більш ніж удвічі перевищує обсяг переказів, отриманих наступною за величиною країною, Мексикою. Крім того, Індія стала першою країною у світі, яка досягла і подолала позначку 100 млрд доларів США за обсягом отриманих грошових переказів [84].

Діаспора також сприяє трансферу технологій, залученню інвестицій, розвитку торговельних зв'язків, підвищенню міжнародного іміджу Індії. Багато успішних представників діаспори інвестують у стартапи та бізнес-проекти в Індії, передають знання та досвід.

Водночас еміграція висококваліфікованих кадрів створює проблему «відпливу умів», коли країна втрачає інвестиції в освіту та людський капітал. Щорічно тисячі випускників престижних індійських технологічних інститутів емігрують до розвинених країн, позбавляючи Індію інноваційного потенціалу. Уряд намагається пом'якшити цю проблему через програми залучення талантів назад (brain gain), створення привабливих умов для наукової та підприємницької діяльності, розвиток зв'язків з діаспорою.

Таким чином, Індія є активним учасником системи світогосподарських зв'язків з зростаючим впливом на глобальні економічні процеси. Конкурентні позиції Індії є найсильнішими в секторі послуг, особливо інформаційних технологій, тоді як торгівля товарами характеризується структурним дефіцитом. Залучення прямих іноземних інвестицій зростає, хоча інтеграція в глобальні ланцюги вартості залишається обмеженою. Подальше поглиблення участі Індії у світогосподарських зв'язках потребує підвищення конкурентоспроможності промислового сектору, розширення експорту товарів, посилення інтеграції в глобальні виробничі мережі.

2.3. Перспективи участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках

Участь Республіки Індія у світогосподарських зв'язках сьогодні поєднує дві взаємопов'язані тенденції. З одного боку, країна швидко нарощує свою економічну присутність у глобальному просторі, розширює зовнішньоторговельні, інвестиційні та технологічні взаємозв'язки й дедалі помітніше впливає на міжнародні економічні процеси. З іншого боку, Індія стикається з низкою внутрішніх і зовнішніх обмежень, які стримують її

повноцінну інтеграцію у світове господарство. Тому перспективи подальшого зростання її ролі у глобальній економіці безпосередньо залежать від того, наскільки ефективно країна зможе використати свої переваги та водночас подолати наявні виклики.

Однією з головних передумов посилення позицій Індії у світогосподарських зв'язках є її значний демографічний і ринковий потенціал. Величезний та зростаючий внутрішній ринок є стратегічною перевагою Індії. За оцінками експертів, середній клас Індії може збільшитися до 600 мільйонів осіб до 2030 року, створюючи масштабний споживчий ринок для товарів та послуг [86]. Це робить Індію привабливою для іноземних інвесторів, які прагнуть отримати доступ до динамічного ринку, та створює масштаб для розвитку конкурентоспроможних національних компаній і стимулює розвиток виробництва. Молода та зростаюча робоча сила, яка до 2030 року може досягти 1,04 мільярда осіб, створює унікальну можливість для економічного зростання. За прогнозами, Індія матиме наймолодшу робочу силу серед великих економік світу протягом наступних десятиліть, тоді як розвинені країни та Китай стикатимуться зі старінням населення [87].

Наявність значних трудових ресурсів, у тому числі кваліфікованих фахівців у сфері інформаційних технологій, інженерії та фінансів, дозволила Індії закріпитися як один із провідних світових постачальників цифрових і бізнес-послуг. Останніми роками країна активно розвиває власну інноваційну екосистему, підтримує стартапи та збільшує витрати на наукові дослідження. Це створює підґрунтя для переходу від моделі простого аутсорсингу до повноцінної участі у глобальних ланцюгах створення доданої вартості.

Важливу роль відіграє і зовнішньоторговельна стратегія Індії. Країна поступово розширює мережу торговельних угод, поглиблює співпрацю з державами Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького Сходу та Європи. Це сприяє диверсифікації напрямів експорту й імпорту та зменшує залежність від окремих ринків. Одночасно Індія дедалі активніше

включається у міжнародну виробничу кооперацію, розвиває промислову спеціалізацію та реалізує державні програми підтримки національного виробництва й цифровізації економіки. Такі кроки підвищують привабливість країни для транснаціональних компаній і сприяють розширенню її експортного потенціалу.

На рис. 2.13 наведено прогноз обсягів експорту та імпорту товарів Республіки Індія у середньостроковій перспективі на основі тренд-аналізу. Як можна побачити, у наступні декілька років обидва показники, ймовірно, будуть зростати.

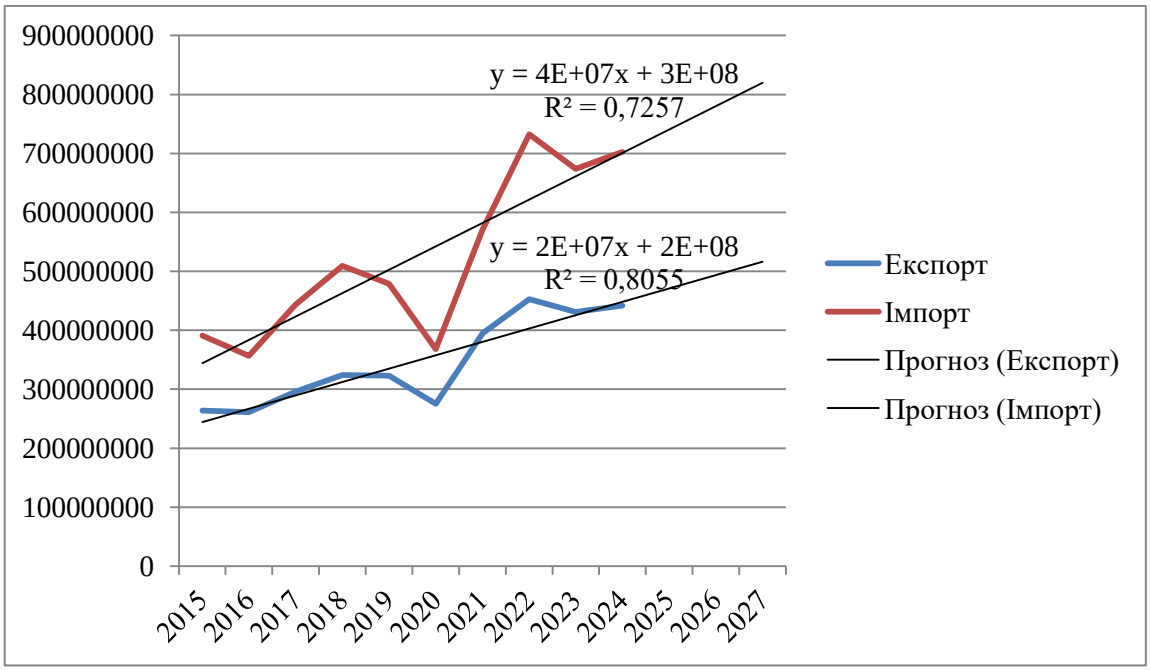

Рис. 2.13. *– Прогноз обсягів експорту та імпорту Індії до 2027 р., , тис. дол. США.*

Джерело: складено автором на основі [74].

Помітні позитивні зрушення відбуваються й у сфері залучення іноземного капіталу. Зростання припливу прямих іноземних інвестицій свідчить про підвищення довіри міжнародного бізнесу до індійської економіки. Лібералізація інвестиційного законодавства, дерегуляція окремих секторів і вдосконалення корпоративних норм поступово формують сприятливіші умови для інвесторів. ПІІ відіграють важливу роль не лише як

джерело фінансових ресурсів, а й як канал надходження сучасних технологій, управлінського досвіду та інтеграції у глобальні виробничі мережі.

Сектор послуг залишається наріжним каменем профілю прямих іноземних інвестицій Індії та, як очікується, збереже позитивну динаміку. Розширення мережі угод про вільну торгівлю Індії, особливо з розвиненими країнами, підсилює аргументи на користь розміщення регіональних та глобальних операцій з надання послуг в Індії. Підвищена визначеність щодо потоків даних, захисту інтелектуальної власності та професійної мобільності в рамках нових торговельних угод підвищує привабливість Індії як бази для експорту високоякісних послуг, особливо в IT, фінтехнологіях, цифровій охороні здоров'я, інженерному проєктуванні та бізнес-послугах.

Електронна комерція та орієнтовані на споживача цифрові платформи стають другим основним рушієм іноземних інвестицій, що підкріплюється масштабами, поглибленням проникнення інтернету та зростанням споживання за межами мегаполісів [88].

Виробничий сектор поступово стає одним із ключових драйверів зростання прямих іноземних інвестицій. Важливо, що зростання виробничого потенціалу Індії дедалі тісніше пов'язується із зовнішньоторговельною стратегією країни. Укладення угод про вільну торгівлю сприяє зниженню тарифів як на імпортні комплектуючі, так і на готову продукцію, покращуючи економічну доцільність розміщення виробництва в Індії для експортних ринків. У результаті глобальні виробники розглядають Індію не лише як великий внутрішній ринок, а й як конкурентоспроможну виробничу базу для постачання продукції до Європи, Великої Британії та інших країн-партнерів за угодами про вільну торгівлю.

Отже, на думку експертів [88], очікується, що нові інвестиції надходитимуть у:

– експортно орієнтоване виробництво, зокрема електроніка, автомобільні компоненти, спеціалізована хімічна продукція та промислове машинобудування;

– агропродовольчий і переробний сектор, що отримує переваги від покращеного доступу до розвинених ринків і зниження мит на імпортні ресурси;

– сфера біомедичних технологій і виробництва медичних виробів, розвиток якої підтримується гармонізацією регуляторних стандартів і зростанням попиту на медичні послуги;

– сектор відновлюваної енергетики та чистих технологій, що відповідає цілям енергетичного переходу Індії та пріоритетам сталого розвитку;

– цифрові та знаннєємні послуги, включаючи інформаційні технології, фінтех, дизайн і дослідницько-інноваційну діяльність.

Разом із тим подальша активізація участі Індії у світогосподарських зв’язках супроводжується низкою серйозних викликів. Одним із них залишається інфраструктурна обмеженість. Попри реалізацію масштабних програм модернізації, транспортна, енергетична й логістична інфраструктура в багатьох регіонах ще не повною мірою відповідає потребам швидкозростаючої економіки. Це підвищує витрати бізнесу, ускладнює участь у глобальних ланцюгах постачання та знижує загальну конкурентоспроможність.

Суттєвим стримуючим чинником є також складність регуляторного середовища. Бюрократичні процедури, багаторівнева система управління та наявність суперечливих нормативних вимог часто ускладнюють започаткування й ведення бізнесу. Хоча в останні роки Індія помітно покращила свої позиції у міжнародних рейтингах ділового клімату, потреба в подальшій інституційній модернізації залишається актуальною.

Окрему проблему формують соціально-економічні диспропорції. Значні відмінності у рівнях розвитку між регіонами, нерівний доступ до якісної освіти, медицини та цифрових технологій обмежують повну реалізацію людського потенціалу. У глобальній економіці, де ключовим ресурсом стають знання й інновації, такі дисбаланси можуть стримувати перехід Індії до високотехнологічної моделі розвитку.

На перспективи участі країни у світогосподарських зв’язках впливають і зовнішні чинники. Зростання протекціонізму у світовій торгівлі, торговельні конфлікти між провідними економічними центрами та зміна правил глобальної економічної взаємодії створюють додаткові ризики.

На думку деяких фахівців [89], до трьох найбільших глобальних ризиків для Індії у 2026 році належатимуть:

– тарифна політика США та завершення індійсько-американської торговельної угоди, перебіг і результати якої залишаються непередбачуваними;

– повільне відновлення економіки Китаю та його домінування на ринку критично важливих мінералів, що потребує постійного моніторингу з боку Індії в процесі переосмислення відносин з цією країною;

– геополітична напруженість у Центральній Азії, яка здатна спричиняти коливання цін на сировинні товари та порушення ключових логістичних маршрутів, зокрема через коридор Червоного моря.

У цих умовах Індія змушена шукати баланс між відкритістю зовнішньоекономічної політики та захистом власних виробників, що ускладнює вибір оптимальної стратегії інтеграції.

Важливим викликом залишається енергетична залежність. Високі темпи економічного зростання супроводжуються збільшенням споживання енергоресурсів, значна частина яких імпортується. Це робить економіку вразливою до коливань світових цін і геополітичної нестабільності у регіонах постачання. Розвиток відновлюваної енергетики та «зеленої» економіки стає ключовим напрямом підвищення довгострокової стійкості країни.

Ще одним суттєвим викликом є технологічна залежність. Попри сильні позиції в IT-послугах, Індія все ще значною мірою імпортує складну промислову й електронну продукцію. Обмежена власна база високотехнологічного виробництва формує асиметричну участь у глобальних ланцюгах створення вартості. Подолання цього розриву потребує послідовної державної політики підтримки інновацій, розвитку національних

технологічних кластерів і стимулювання внутрішнього виробництва сучасної техніки.

У перспективі подальше зміцнення позицій Індії у світогосподарських зв'язках залежатиме від здатності країни поєднати відкритість світовій економіці з глибокою модернізацією власної господарської системи. Реалізація стратегій цифровізації, підтримки інноваційного підприємництва, розвитку людського капіталу та модернізації інфраструктури створює підґрунтя для підвищення глобальної конкурентоспроможності. Водночас активніша участь у міжнародних економічних інституціях і регіональних інтеграційних ініціативах дозволить Індії впливати на формування нової архітектури світового господарства.

Для узагальнення ключових перспектив і викликів участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках їх систематизовано на рис. 2.14.

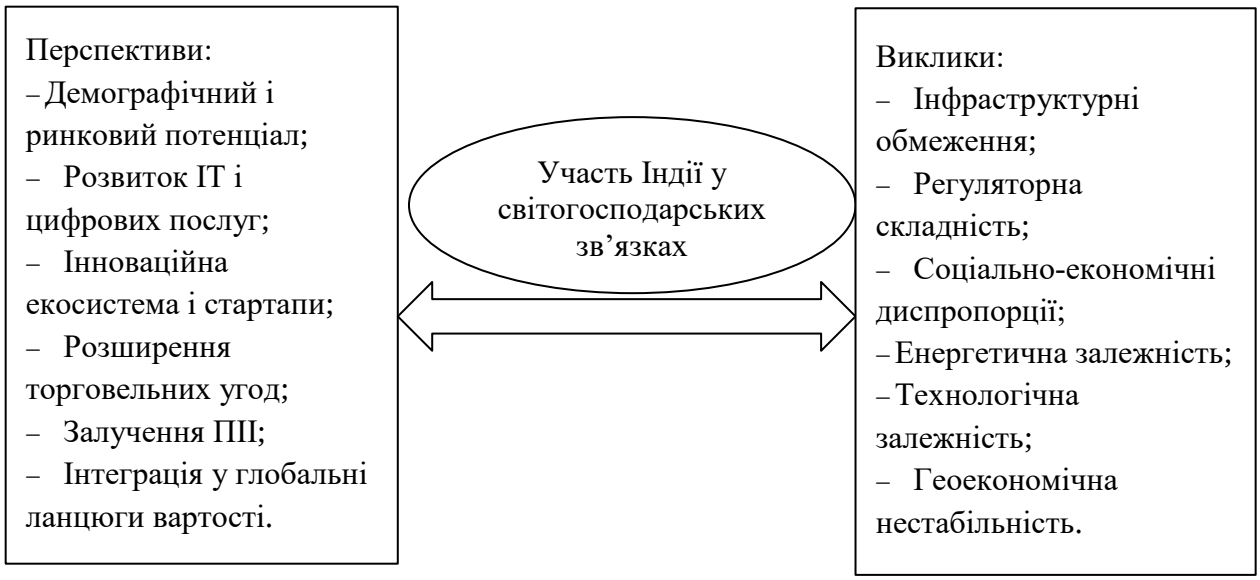

Рис. 2.14. – *Перспективи та виклики участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках.*

Джерело: складено автором.

Таким чином, Індія перебуває на етапі якісної трансформації своєї ролі у світогосподарських зв'язках. Потужний ринковий, демографічний та інноваційний потенціал формує значні можливості для подальшого зростання її глобального впливу. Водночас інфраструктурні, інституційні, енергетичні й

технологічні обмеження, а також нестабільність зовнішнього середовища створюють комплекс викликів. Подолання цих бар'єрів визначатиме, чи зможе Індія закріпитися у світовій економіці як один із ключових центрів розвитку у XXI столітті.

Висновки до розділу 2

Республіка Індія володіє потужними економічними передумовами для активної участі у світогосподарських зв'язках. Найважливішими з них є демографічний, масштабна економіка, диверсифікована галузева структура з домінуванням сектору послуг, розвинений інноваційний потенціал, процес економічної лібералізації та цифровізації. Динаміка макроекономічних показників свідчить про стійке економічне зростання.

Зовнішня торгівля товарами Індії характеризується структурним дефіцитом, зумовленим високою залежністю від імпорту енергоносіїв. Водночас торгівля послугами демонструє стійке позитивне сальдо, де Індія є глобальним лідером у секторі IT-послуг та бізнес-послуг. Приплив прямих іноземних інвестицій є значним, проте інтеграція в глобальні ланцюги вартості залишається обмеженою.

Визначення перспектив участі Індії у світогосподарських зв'язках дозволило ідентифікувати ключові конкурентні переваги та обмеження. До переваг належать демографічний дивіденд, величезний внутрішній ринок, лідерство в IT-секторі, інноваційна екосистема. Викликами є інфраструктурні дефіцити, нерівномірна якість людського капіталу, складність регуляторного середовища, технологічне відставання у промисловості. Успіх Індії у світогосподарських зв'язках залежатиме від ефективності економічних реформ, здатності адаптуватися до глобальних трендів, балансування між відкритістю та захистом національних інтересів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження зроблені наступні висновки:

1. Розглянуто сутність та структуру світогосподарських зв’язків. У ході дослідження встановлено, що світогосподарські зв’язки являють собою складну багаторівневу систему економічних відносин між національними економіками, яка формується та розвивається в умовах міжнародного поділу праці й глобалізації. Світове господарство розглядається як інтегрована сукупність національних господарств, поєднаних стійкими міждержавними економічними зв’язками та регульованих як ринковими механізмами, так і міжнародними економічними інститутами. Виявлено ключові системні характеристики світової економіки, зокрема її цілісність, множинність елементів, структурованість, ієрархічність, динамічну рівновагу та нерівномірність розвитку, що визначають специфіку функціонування світогосподарських зв’язків. Сучасний вигляд світогосподарських зв’язків є результатом тривалої історичної еволюції міжнародних економічних відносин, яка продовжує трансформуватися під впливом технологічних, економічних та політичних чинників. Світогосподарські зв’язки постають як динамічна система, що постійно адаптується до змін глобального середовища, забезпечуючи інтеграцію національних економік у єдину світову економічну систему.

2. Досліджено теоретичні підходи до визначення місця національної економіки у системі світогосподарських зв’язків. У роботі проаналізовано еволюцію наукових підходів до пояснення участі країн у світовій економіці. Встановлено, що класичні теорії абсолютних і порівняльних переваг заклали основу розуміння вигід міжнародної спеціалізації, тоді як неокласична модель Хекшера-Оліна пояснює міжнародну торгівлю через відмінності у факторній наділеності країн. Неотехнологічні концепції та теорії технологічного розриву акцентують увагу на ролі інновацій і науково-технічного прогресу. Теорія конкурентних переваг М. Портера розглядає

національну конкурентоспроможність як результат взаємодії внутрішніх економічних та інституційних чинників. Важливим напрямком теоретичного осмислення місця країн у світогосподарських зв'язках є теорії економічної інтеграції. Класичну теорію митних союзів розробив Дж. Вайнер, подальший розвиток теорії економічної інтеграції пов'язаний з роботами Б. Баласса, який розробив класифікацію стадій економічної інтеграції. Теорії прямих іноземних інвестицій, діяльності транснаціональних корпорацій, а також інституціональні теорії доповнюють розуміння місця країн у світогосподарських зв'язках. Новітні підходи до аналізу місця країн у світогосподарських зв'язках враховують також чинники сталого розвитку та цифрової трансформації економіки.

3. Охарактеризовано форми участі національних економік у світогосподарських зв'язках. Встановлено, що основними формами участі країн у світогосподарських зв'язках є міжнародна торгівля товарами і послугами, міжнародний рух капіталу, міжнародна міграція робочої сили, обмін технологіями та об'єктами інтелектуальної власності, міжнародна виробнича кооперація, валютно-фінансові відносини та процеси міжнародної економічної інтеграції. Доведено, що поєднання та інтенсивність залучення до цих форм визначають ступінь відкритості національної економіки та її позицію в глобальній економічній системі.

4. Встановлено економічні передумови участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках. Дослідження показало, що Індія володіє потужним демографічним потенціалом, масштабною економікою та значним внутрішнім ринком, які формують базу для активної інтеграції у світове господарство. Стале зростання чисельності населення супроводжується розширенням споживчого попиту, що стимулює розвиток внутрішнього виробництва та підвищує привабливість країни для іноземних інвесторів.

Природно-ресурсний потенціал Індії є диверсифікованим, хоча й недостатнім для повного задоволення потреб економіки.

Визначено, що галузева структура економіки Індії є диверсифікованою з домінуванням сектору послуг, зокрема інформаційних технологій і бізнес-послуг. Важливу роль відіграють також інноваційний потенціал, процеси економічної лібералізації та цифровізації.

Промисловий сектор Індії охоплює різноманітні галузі, включаючи текстильну промисловість, фармацевтику, автомобілебудування, хімічну промисловість, металургію, машинобудування. Індія є одним з провідних світових виробників сталі, фармацевтичної продукції, автомобілів. Уряд Індії реалізує промислову політику «Make in India», спрямовану на перетворення країни на глобальний виробничий центр та збільшення частки промисловості у ВВП

Динаміка макроекономічних показників свідчить про стійке економічне зростання та зміцнення ролі Індії у світогосподарських зв'язках. Країна займає п'яте місце у світі за ВВП, темпи економічного зростання Індії демонструють стійку позитивну динаміку. ВВП на душу населення в Індії, незважаючи на швидке економічне зростання, залишається відносно низьким порівняно з розвиненими країнами. Проте, показник постійно зростає, що відображає значний потенціал для подальшого економічного розвитку та зростання добробуту населення.

5. Проаналізовано зовнішньоекономічну діяльність Республіки Індія. У результаті аналізу встановлено, що зовнішня торгівля товарами Індії характеризується структурним дефіцитом, зумовленим значною залежністю від імпорту енергоносіїв і сировинних ресурсів. Водночас торгівля послугами демонструє стабільне позитивне сальдо. Індія посідає провідні позиції на світовому ринку ІТ-послуг, аутсорсингу та професійних бізнес-послуг. Приплив прямих іноземних інвестицій є вагомим чинником економічного розвитку країни, однак рівень інтеграції Індії у глобальні ланцюги створення вартості, особливо у промисловому секторі, залишається обмеженим.

6. Визначено перспективи участі Республіки Індія у світогосподарських зв'язках**.** У ході дослідження ідентифіковано ключові конкурентні переваги

Індії, серед яких демографічний дивіденд, місткий внутрішній ринок, лідерство в ІТ-секторі та формування інноваційної екосистеми. Встановлено, що важливу роль у посиленні позицій країни у світогосподарських зв’язках відіграє зовнішньоторговельна стратегія Індії, яка передбачає поступове розширення мережі торговельних угод та поглиблення економічної співпраці з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького Сходу та Європи. Це сприяє диверсифікації географічної структури експорту й імпорту та зменшенню залежності від окремих ринків збуту і постачання. Одночасно Індія активізує участь у міжнародній виробничій кооперації, розвиває промислову спеціалізацію та реалізує державні програми підтримки національного виробництва, індустріалізації та цифрової трансформації економіки. Зазначені заходи підвищують інвестиційну привабливість країни для транснаціональних корпорацій і створюють передумови для розширення експортного потенціалу. Результати тренд-аналізу свідчать, що у середньостроковій перспективі очікується зростання обсягів як експорту, так і імпорту товарів, що підтверджує посилення залученості Індії до світогосподарських зв’язків. Водночас реалізація окреслених перспектив потребує подолання інфраструктурних обмежень, підвищення якості людського капіталу та подальшого вдосконалення регуляторного середовища. Загалом, за умови ефективної реалізації економічних реформ Індія має потенціал суттєво зміцнити свої позиції у системі світогосподарських зв’язків і відігравати дедалі помітнішу роль у глобальній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Світова економіка : підручник. 2-ге вид., переробл. та доповн. / [кол. авт.]; за ред. О. А. Довгаль. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 532 с.

2. Ковтун О. І., Куцик П. О., Башнянин Г. І. Глобальна економіка: підручник / Львів: Видавництво ЛКА, 2014. 704 с. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Buh_Obliku/Kucik/Docs/K1-2_GlobEko_book.pdf (дата звернення: 22.01.2026)

3. Federal Reserve Bank of San Francisco. Global Economy: research, insights, and data. URL:: https://www.frbsf.org/topics/global-economy/ (дата звернення: 22.01.2026)

4. Політична економія: навчальний посібник / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, І. Ф. Лісна та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 280 с. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22562/1/2019%20-1%8C%20%D0%9C%20%D0%A96%D0%BD.pdf (дата звернення: 22.01.2026)

5. Максименко Я. А. Міжнародна економіка: теорія і практичні завдання : навч. посібник / ред. С. І. Архієреєв; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків: Іванченко І. С., 2018. 123 с. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/fb3fbb9b-66dd-4de0-8b91-9a1898a39651/content

6. Auerbach M. P. Global Economy. Research Starters: Diplomacy and International Relations. EBSCO. 2021. URL: https://www.ebsco.com/research-starters/diplomacy-and-international-relations/global-economy (дата звернення: 22.01.2026).

7. Юрій С. Теоретичні постулати міжнародних фінансів. Журнал європейської економіки. 2003. №1. С.3-23.

8. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 360 с.

9. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. д. е. н., професора А. І. Крисоватого, д.е.н., професора Р. Є. Зварича. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 660 с.

10. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. 2-ге вид., випр., перероб. і доп. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 136 с.

11. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. The Electric Book Co. 1998. URL: https://www.egyptarch.gov.eg/sites/default/files/pdf/Books/%5Bphilosophy%5D%20Smith_Adam%20-%20The%20Wealth%20Of%20Nations%20%281776%29%20---%20W.pdf (дата звернення: 24.01.2026)

12. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. Georgetown, D.C., J. Milligan; Washington city, J. Gideon. 1819. URL: https://www.loc.gov/item/05020722/ (дата звернення: 24.01.2026)

13. Міжнародні економічні відносини : підручник. 2-ге вид., переробл. та доповн. / [кол. авт.]; за ред. О. А. Довгаль. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 852 с.

14. Міжнародна економіка: підручник / Герасимчук В. Г., Войтко С. В., Серебренніков Б. С., Сакалош Т. В.; за ред. В. Г. Герасимчука, С. В. Войтка. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2024. – 532 с.:

15. Posner M. V. International trade and technical change. Oxford Economic Papers. 1961. Vol. 13. P. 323-341.

16. Vernon R. International investment and international trade in the product cycle. Quarterly Journal of Economics. 1966. Vol. 80. P. 190-207.

17. Krugman P. Increasing returns, monopolistic competition and international trade. Journal of International Economics. 1979. Vol. 9. P. 469-479.

18. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press. 1990. URL: https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations (дата звернення 25.01.2026)

19. Viner J. The Customs Union Issue. New York : Carnegie Endowment for International Peace, 1950. 221 p.

20. Balassa B. The Theory of Economic Integration. London : Allen and Unwin, 1961. 304 p.

21. Dunning J. H. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions. Journal of International Business Studies. 1988. Vol. 19, № 1. P. 1-31.

22. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки; [пер. з англ.]. К. : Основи, 2000. 198 с.

23. Gereffi G. International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. Journal of International Economics. 1999. Vol. 48. P. 37-70.

24. Hausmann R., Hidalgo C. A. The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity. Cambridge : MIT Press, 2014. 368 p.

25. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi : UNEP, 2011. 631 p.

26. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. 192 p.

27. Міжнародна торгівля: навч.посібник / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, Н. В. Притула та інші. 5-те вид., перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 272 с. URL: https://dspace.oneu.edu.ua/items/c4d2c0a1-61ba-4e1d-b110-7f84a66800e1 (дата звернення: 26.01.2026)

28. General Agreement on Trade in Services (GATS). WTO. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsintr_e.htm (дата звернення: 26.01.2026)

29. International trade in services. UNCTAD Handbook of Statistics 2024. URL: https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789211068207c004 (дата звернення: 26.01.2026)

30. Balance of Payments and International Investment Position Manual. International Monetary Fund. 6th ed. URL:

https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm (дата звернення: 29.01.2026)

31. Міжнародна економіка і міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / С. І. Архієреєв, Н. М. Волоснікова, С. О. Климова; за ред. С. І. Архієреєва; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2019. 233 с. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/entities/publication/28ab2bda-ea67-4503-b5c5-f528089f09dc (дата звернення: 29.01.2026)

32. Міжнародні економічні відносини та національна економічна діяльність: сучасний стан, проблеми та тенденції розвитку : колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «Астрая», 2021. 147 с. URL: https://www.economics.in.ua/2021/07/blog-post_78.html (дата звернення: 03.02.2026)

33. Сохацька О., Братко О. Ключові фактори залучення до глобальних ланцюгів доданої вартості. Економіка та суспільство, 2024. (59). URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-133 (дата звернення: 03.02.2026)

34. Грушко В., Ковчар Р. Сучасне розуміння глобальних ланцюгів вартості. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. (1(69), 9–14. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-9-14 (дата звернення: 03.02.2026)

35. Приходько, І. В. Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції. Економічний аналіз : зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. Том 19. № 1. С. 91-100. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/ecan_2015_191__14-1.pdf (дата звернення: 05.02.2026)

36. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: підруч. К.: Центр учбової літератури, 2017. 228 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozak_Yurii/Mizhnarodna_ekonomika_v_pytanniakh_ta_vidpovidiakh.pdf (дата звернення: 05.02.2026)

37. Стройко Т.В. Міжнародні організації: навч. посібник. К.: Кондор-

Видавництво, 2015. 250 с. URL: https://lib.khmnu.edu.ua/fond/NOV/new09_2016/452855.pdf (дата звернення: 09.02.2026)

38. The World Factbook: India. CIA, 2024. URL: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/india/ (дата звернення: 07.02.2026)

39. Population, total – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2024&locations=IN&start=2015 (дата звернення: 10.02.2026)

40. India's Median Age. URL: https://www.worldeconomics.com/Processors/Demographics-Countries-MedianAge.aspx?Country=India (дата звернення: 15.02.2026)

41. Population ages 15-64 (% of total population) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS?end=2024&locations=IN&start=2015 (дата звернення: 15.02.2026)

42. Labor force, total – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN?end=2024&locations=IN&start=2015 (дата звернення: 15.02.2026)

43. Ministry of Mines. Government of India. URL: https://mines.gov.in/webportal/nationalmineralscenario (дата звернення: 15.02.2026)

44. Coal Production by Country. URL: https://www.worldometers.info/coal/coal-production-by-country/ (дата звернення: 15.02.2026)

45. India Energy Profile: Third Highest Energy Consumer In The World – Analysis. URL: https://www.eurasiareview.com/12022025-india-energy-profile-third-highest-energy-consumer-in-the-world-analysis/ (дата звернення: 18.02.2026)

46. Agriculture. Ministry of Statistics and Programme Implementation, Government of India. URL:

https://www.mospi.gov.in/sites/default/files/Statistical_year_book_india_chapters/Agriculture-writeup.pdf (дата звернення: 18.02.2026)

47. GDP (current US$) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2024&locations=IN&start=2015 (дата звернення: 25.02.2026)

48. Gross Domestic Product Ministry of Statistics and Programme Implementation. URL: https://www.mospi.gov.in/themes/product/6-gross-domestic-product (дата звернення: 25.02.2026)

49. GDP growth (annual %) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=IN (дата звернення: 25.02.2026)

50. India's Share of Global GDP. URL: https://www.worldeconomics.com/Share-of-Global-GDP/India.aspx (дата звернення: 25.02.2026)

51. India: Share of global gross domestic product (GDP) adjusted for Purchasing Power Parity (PPP) from 2020 to 2030. URL: https://www.statista.com/statistics/271328/indias-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/ (дата звернення: 25.02.2026)

52. GDP per capita (current US$) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=IN (дата звернення: 25.02.2026)

53. GDP per capita growth (annual %) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2024&locations=IN&start=2015 (дата звернення: 25.02.2026)

54. Sector-wise GDP of India. URL: https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp-sectorwise.php (дата звернення: 28.02.2026)

55. Indian IT Outsourcing Market: Recent Updates. URL: https://idapgroup.com/blog/it-outsourcing-to-india/ (дата звернення: 28.02.2026)

56. The IT-BPM Sector in India: Strategic Review 2024. NASSCOM. URL: https://nasscom.in/knowledge-center/publications/technology-sector-india-strategic-review-2024 (дата звернення: 05.03.2026)

57. 10 Years of Make in India. Transforming India into a Global Manufacturing Powerhouse. Government of India. URL: https://www.pib.gov.in/PressNoteDetails.aspx?NoteId=153203&ModuleId=3&reg=3&lang=1 (дата звернення: 05.03.2026)

58. India: Distribution of the workforce across economic sectors from 2013 to 2023. URL: https://www.statista.com/statistics/271320/distribution-of-the-workforce-across-economic-sectors-in-india/ (дата звернення: 05.03.2026)

59. Ahluwalia M. S. Economic Reforms in India since 1991: Has Gradualism Worked? Journal of Economic Perspectives. 2002. Vol. 16, № 3. P. 67-88. URL: https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/089533002760278721 (дата звернення: 10.03.2026)

60. Jerome J., Kumar K. Six years of GST: An interstate analysis. Kerala Economy, 2023, VOL. 4, №.2. pp 43-52. URL: https://www.gift.res.in/wp-content/uploads/2024/06/Six_years_of_GST_An_interstate_analysis_Jerome_Joseph___Kiran_Kumar_Kakarlapudi1.pdf (дата звернення: 10.03.2026)

61. Doing Business 2020: India.: World Bank, 2020. URL: https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/india (дата звернення: 10.03.2026)

62. George A. S. India’s ascent as the global epicenter of artificial intelligence. Partners Universal Innovative Research Publication, vol. 2, no. 1, pp. 1–15, 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/378233880_India's_Ascent_as_the_Global_Epicenter_of_Artificial_Intelligence/citations (дата звернення: 15.03.2026)

63. Researcher analyses the preparedness of India's engineering education for AI transformation. URL: https://indiaai.gov.in/article/researcher-analyses-the-preparedness-of-india-s-engineering-education-for-ai-transformation (дата звернення: 15.03.2026)

64. Research and development expenditure (% of GDP). World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS (дата звернення: 18.03.2026)

65. The state of Indian Startup Ecosystem Report 2024. Inc42. URL: https://inc42.com/reports/the-state-of-indian-startup-ecosystem-report-2024/ (дата звернення: 20.03.2026)

66. Ministry of Road Transport & Highways. Government of India. URL: https://morth.nic.in/en (дата звернення: 20.03.2026)

67. World Competitiveness Ranking 2025. India. URL: https://www.imd.org/entity-profile/india-wcr/ (дата звернення: 20.03.2026)

68. Mishra D., Kedia M., Reddy A., Ramnath K., Vanguri S. State of India's Digital Economy 2025. IPCIDE, Indian Council for Research on International Economic Relations (ICRIER). URL: https://www.prosus.com/~/media/Files/P/Prosus-CORP/documents/the-state-of-indias-digital-economy-side-2025-report.pdf (дата звернення: 20.03.2026)

69. Digital India: Power to Empower. Ministry of Electronics and Information Technology (MeitY) Government of India. URL: https://www.digitalindia.gov.in/about-us/ (дата звернення: 20.03.2026)

70. Department of Financial Services. URL: https://financialservices.gov.in/beta/en (дата звернення: 22.03.2026)

71. India's Forex Reserves Gain by Most Since March, Boosted by Gold. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2026-01-23/india-s-forex-reserves-gain-by-most-since-march-boosted-by-gold (дата звернення: 22.03.2026)

72. Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above). World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS (дата звернення: 25.03.2026)

73. Higher Education in India: Vision 2047 - The Changing Education Landscape in India. URL: https://www.ibef.org/blogs/higher-education-in-india-vision-2047-the-changing-education-landscape-in-india (дата звернення: 25.03.2026)

74. Trade Map. ICT. URL: https://www.trademap.org/Index.aspx (дата звернення: 28.03.2026)

75. India and the WTO. WTO URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/india_e.htm (дата звернення: 02.04.2026)

76. Regional trade agreement database. WTO URL: https://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?lang=1&membercode=356&redirect=1 (дата звернення: 02.04.2026)

77. India and EU announce landmark trade deal. BBC. URL: https://www.bbc.com/news/articles/crrnee01r9jo (дата звернення: 02.04.2026)

78. Isha Chawla, Nagesh Kumar. FDI, international trade and global value chains (GVCs): India's GVC participation, position and value capture. Asia and the Global Economy. Volume 3. Issue 2. 2023. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S266711152300018X (дата звернення: 02.04.2026)

79. PLI Scheme: Powering India’s Industrial Renaissance. URL: https://www.pib.gov.in/PressNoteDetails.aspx?NoteId=155082&ModuleId=3&reg=3&lang=2 (дата звернення: 02.04.2026)

80. India Records USD 81.04 Billion FDI Inflow in FY 2024–25. Ministry of Commerce & Industry. URL: https://www.pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=2131716&reg=3&lang=2 (дата звернення: 02.04.2026)

81. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US$) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=IN (дата звернення: 05.04.2026)

82. Foreign direct investment, net outflows (BoP, current US$) – India. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/indicator/BM.KLT.DINV.CD.WD?end=2024&locations=IN&start=2015 (дата звернення: 05.04.2026)

83. Population of Overseas Indians / Ministry of External Affairs, Government of India. URL: https://www.mea.gov.in/population-of-overseas-indians.htm (дата звернення: 06.04.2026)

84. Skilled Workforce Drives India’s Rise as the World’s Leading Remittance Recipient. URL: https://ddnews.gov.in/en/skilled-workforce-drives-indias-rise-as-the-worlds-leading-remittance-recipient/#:~:text=Skilled%20Workforce%20Drives%20India's%20Rise%20as%20the%20World's%20Leading%20Remittance%20Recipient%20%7C%20DD%20News. (дата звернення: 06.04.2026)

85. International migration from India. URL: https://www.dataforindia.com/international-migration/ (дата звернення: 07.04.2026)

86. How demographics make India a prime destination for global investments. URL: https://www.investindia.gov.in/team-india-blogs/how-demographics-make-india-prime-destination-global-investments (дата звернення: 07.04.2026)

87. China vs. India — Where is the momentum in consumer spending? URL: https://blog.worlddatalab.com/wdl/china-vs.-india-where-is-the-momentum-in-consumer-spending (дата звернення: 08.04.2026)

88. What is India’s FDI Outlook for 2026? Key Policy Changes, Sectors, and Trade Deals. URL: https://www.india-briefing.com/news/india-fdi-outlook-2026-41381.html/ (дата звернення: 08.04.2026)

89. India economic outlook 2026. URL: https://www.deloitte.com/us/en/insights/topics/economy/asia-pacific/india-economic-outlook.html (дата звернення: 08.04.2026)